

**Våga fråga,
lyssna och agera!**

Utbildningsnämndens handlingsplan mot våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021 – 2025.

Dnr: 1.3.2–6082/2021

Illustratör framsida: Jonna Hallberg

Innehåll

Inledning	4
Syfte	5
Handlingsplanens struktur	5
Prioriterade insatser under 2021 - 2025	5
Rektors och skolors ansvar och uppdrag 2021 - 2025	6
Uppföljning och giltighetstid	7
Läsanvisningar	7
Resultat uppföljning av handlingsplan 2019 – 2020	8
Våga fråga, lyssna och agera!	8
Anmälningsplikt – barn som far illa eller misstänks fara illa	9
Agera – vid misstanke om tvångsäktenskap eller hedersrelaterat förtryck	10
Generella skillnader mellan olika våldsformer	12
Signaler på att elev kan vara utsatt eller leva med våld i nära relationer	12
Signaler på att elev kan vara utsatt eller leva med hedersrelaterat våld och förtryck	12
Konsekvenser vid utsatthet för våld	13
Undervisningen	14
Rätt till utbildning och skolplikt	15
Sexualitet, samtycke och relationer	15
Rätten att delta i all undervisning	17
Att nå alla föräldrar	18
Arbetet att motverka diskriminering och kränkande behandling.....	19
Barn och unga som bor i skyddat boende	19
Elever med skyddade personuppgifter	20
Fördjupning - Våldets olika uttryck	21
Fördjupning – Våld i nära relationer	23
Våld i ungas nära relationer	24
Barn som blir utsatta för våld av närstående	24
Barn och unga med funktionsnedsättning.....	24
Barnfridsbrott – ny lag från 1 juli 2021	24
Fördjupning – Hedersrelaterat våld och förtryck.....	25
Prostitution eller sex mot ersättning	30

Människohandel för sexuella ändamål	31
Sexuellt våld oberoende relation	31
Våldsprevention – MVP och Agera tillsammans	31
Maskulinitetsnormer och förekomst av våld	31
Normkritik och intersektionalitet	32
Lokal lägesbild hedersrelaterat våld och förtryck 2018	32
Arbetsgivarperspektiv	34
Bilaga 1. Stöd till förskolor och skolor.....	35
Rådgivande organisationer	35
Förskolan – Metoder, material och utbildningar	38
Förskoleklass, fritidshem, grund- och grundsärskolor – Metoder, material och utbildningar	41
Gymnasie- och gymnasiesärskolor – Metoder, material och utbildningar	50
Webbplatser och övrigt stöd	57
Bilaga 2. Stöd till att Våga fråga, lyssna och agera!	60
Bilaga 3. Stöd att utveckla arbetet med att Våga fråga, lyssna och agera!.....	62
Bilaga 4. Mål och utbildningsnämndens aktiviteter 2021 - 2025	64
Mål 1 Stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande	64
Mål 2 Våldsutövare har tillgång till återfallsförebyggande	65
insatser utifrån sina behov	65
Mål 3 Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våld utsatta vuxna och barn samt våldsutövare	65
Mål 4 Våld utsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov	66
Mål 5 Våld utsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar....	66
Mål 6 Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling	67
Mål 7 Stadens verksamheter använder metoder och insatser som vilar på evidens och/eller på beprövad erfarenhet.....	67

Inledning

Att arbeta mot våld är en viktig del i att skapa ett socialt hållbart och jämställt Stockholm. I Stockholms stad ska ingen behöva vara rädd för våld och i stadens program mot våld¹ är den övergripande visionen att *Stockholm är en stad fri från våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation*.

Stadens alla verksamheter har ett uppdrag att arbeta mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation. Alla berörda nämnder ansvarar för aktiviteter, kompetensutveckling och processer för att utveckla det förebyggande arbete för att bekämpa våld och förtryck för stadens barn, ungdomar och vuxna.

Förskola och skola är arenor för utbildning där personalen möter barn och ungdomar dagligen. Förskolan och skolan har en unik och viktig roll att bygga förtroendefulla relationer, som är en förutsättning för att kunna upptäcka, våga fråga, lyssna och agera när barn och ungdomar lever med och utsätts för våld, begränsningar och förtryck.

Förskola och skola kan arbeta med generella insatser och därmed nå alla elever från tidiga åldrar och uppåt för att motverka våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation. Förskola och skola har också ett uppdrag att arbeta hälsofrämjande genom att skapa goda lärmiljöer, tillitsfulla relationer och arbeta aktivt för att skapa en trygg skolmiljö och goda uppväxtvillkor för alla elever.

Stockholms stad, Göteborgs stad och Malmö stad genomförde en gemensam kartläggning mellan åren 2017 och 2018², för att få en bild över omfattningen av det hedersrelaterade våldet och förtryckets utbredning och karaktär. I kartläggningen framkom att hälften av flickorna och 60 procent av pojkarna inte upplever att de har något behov av stöd och hjälp. Om de ändå skulle söka hjälp skulle de i första hand vända sig till någon vuxen på skolan, inte från specialinstanser som arbetar specifik med heder. Detta visar att skolan har en viktig roll i arbetet mot exempelvis hedersrelaterat våld och förtryck.

För den kommande period har målgruppen utökats i utbildningsnämndens handlingsplan till att även omfatta personer utsatta för prostitution, människohandel för sexuella ändamål och personer utsatta för sexuellt våld oberoende relationen till förövaren. Att målgruppen utökats beror på att utbildningsnämndens handlingsplan bygger på Stockholms stads program mot våld och förtryck³, som i sin tur är tätt sammankopplat med den regionala strategin för att

¹ *Stockholms stads handlingsplan mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation 2021 – 2025*. (2021) [Stockholms stads arbetet mot våld - intranätet](#)

² Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt & Jan-Magnus Enelo (2018) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Del I: Sammanfattning av den kvalitativa och kvantitativa delstudien i Stockholm*. Storstädernas kartläggning 2017 – 2018. Stockholm: Stockholm stad.

³ *Stockholms stads handlingsplan mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation 2021 – 2025*. (2021) [Stockholms stads arbetet mot våld - intranätet](#)

förebygga och bekämpa våld i Stockholms län⁴, båda dessa har valt att ha med de nya målgrupperna i arbetet mot våld och förtryck.

Delar av texter i denna handlingsplan är hämtad från Stockholms stads program mot våld.⁵
Läs mer om stadens arbete på [Stockholms stads arbetet mot våld - intranätet](#)

Syfte

Syftet med denna handlingsplan är att:

1. Säkerställa en tydlig ansvarsfördelning och struktur för utbildningsnämndens och skolornas arbete med att förebygga och motverka våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation för stadens barn och ungdomar.
2. Öka kunskaperna inom de områden handlingsplanen omfattar samt ge stöd åt skolpersonal på hur man upptäcker signaler och hur man kan ställa frågor för att fråga om utsatthet och våld.
3. Ge information om var skolor kan få stöd i det förebyggande och åtgärdande arbetet samt ge exempel på material att använda för att samtala och undervisa eleverna inom dessa områden.
4. Visa på skolans roll i stadens arbete för att barn, unga och vuxna ska växa upp under goda livsvillkor och ett liv fritt från våld.⁶

Handlingsplanens struktur

Utbildningsnämndens handlingsplan ”Våga fråga, lyssna och agera!”, består av följande tre delar.

- Rutiner för hur man ska agera när man upptäcker signaler av våld, förtryck och utsatthet.
- Ett kunskapsunderlag.
- Riktat stöd till förskolor och skolor i arbetet med att förebygga och motverka våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuellt våld oberoende relation för stadens barn och ungdomar.

Prioriterade insatser under 2021 - 2025

Under perioden 2021 - 2025 kommer utbildningsnämndens prioritering att vara:

- Kompetenshöjande utbildningsinsatser om orosanmälningar till socialtjänsten, kunskaper kring tecken på utsatthet och att våga ställa frågor utsatthet och våld.

⁴ Strategin för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län 2020–2026 [Strategi för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län 2020 - 2026](#)

⁵ *Stockholms stad program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021 – 2025.*

⁶ *Lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, (2018:1 197), artikel 19, ”Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp.”*

- Hitta former för tydligare dokumentation för att kunna följa upp indikatorn *Andelen enheter som har säkerställt att medarbetare har relevant kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck*⁷ samt våld i nära relationer.
- Erbjud utbildningar och kunskapshöjande insatser inom exempelvis hedersrelaterat våld och förtryck, våld i nära relationer och kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer, för att ge stöd till utveckling av det förebyggande arbetet mot våld och förtryck på respektive skola.
- Skapa strukturer för att erbjuda information till barn och ungdomar som bor i staden om vart de kan vända sig om de behöver stöd och hjälp gällande våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, sex mot ersättning eller sexuellt våld.
- Fortsätta utveckla arbetet med våldsprevention på stadens skolor, för att öka kunskaperna kring normer, genus, våld och åskådaransats bland elever och personal.

I bilaga 4 till denna handlingsplan finns mer information om mål, indikatorer och aktiviteter för perioden 2021 – 2025.

Rektors och skolors ansvar och uppdrag 2021 - 2025⁸

Varje rektor och skola ansvarar för:

- Att skolpersonal ökar sina kunskaper kring anmälningsplikten, våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck inklusive barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning, prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.
- Att främja tidig upptäckt av barn, unga och vuxna genom att rutinmässigt ställa frågor om våld enligt exempelvis standardiserade metoder så som hälsoenkät, hälsosamtal, samtal i vardagen och tryggbassamtal.
- Att delta i arbetet med att sprida information och kampanjer till barn, unga och vårdnadshavare inom de områden handlingsplanen omfattar.
- Att säkerställa att skolans undervisning i sexualitet, samtycke och relationer kopplas till skolans värdegrundsarbete och följer de nya läroplansändringar som gäller från höstterminen 2022.⁹
- Att implementera strukturerade universella våldspreventiva program med fokus på män, pojkar och maskulinitetsfrågor.

Arbetet på varje enskild skola dokumenteras och följs upp i exempelvis planen mot diskriminering och kränkande behandling, verksamhetsplan/verksamhetsberättelse eller elevhälsoplanen.

⁷ Stadsrevisionens Årsrapport 2020 Utbildningsnämnden. (2021) Dnr: RVK 2021/16.

⁸ Läs mer om mål, indikatorer och aktiviteter i bilaga 4, sidan 60 i denna handlingsplan.

⁹ Kunskapsområdet sex och samlevnad byter namn till sexualitet, samtycke och relationer från och med höstterminen 2022. I samband med namnbyte träder även förändringar i läroplanerna i kraft. För mer information <https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/skolverkets-prioriterade-omraden/laro-kurs--och-amnesplaner-som-andras/andringar-om-sexualitet-samtycke-och-relationer-i-laroplanerna>

Uppföljning och giltighetstid

Utbildningsnämndens handlingsplan gäller under perioden 2021 – 2025. Handlingsplanen hänvisar till olika källor, exempelvis webbplatser, material, andra myndigheters riktlinjer eller andra källor som ibland byter namn eller uppdateras. Förvaltningen (lägsta beslutandenivå grundskoledirektör) har i uppdrag att göra sådana enkla uppdateringar som inte ändrar handlingsplanen i sak. Revideringen ska anmälas till nämnden. Vid sådana förändringar som påverkar innehållet i handlingsplanen krävs nämndbeslut.

Nämndens ansvar för mål och aktiviteter kommer att följas upp i verksamhetsberättelser, tertiärrapporter och de indikatorer som berörs i ILS (Stockholms stad system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi).

Utformningen av indikatorer försvåras av att staden har begränsad tillgång till egen statistik om våldsutsatthet och våldsutövande inom de olika målgrupperna. Andra verktyg såsom särskilda enkäter, undersökningar eller fokusgrupper kan också fungera som värdefulla komplement för uppföljningar, liksom nationella uppföljningar.

Aktuell information, kampanjer och utbildningssatsningar hittar du följande platser intranätet:

- [Agera vid misstanke om tvångsäktenskap eller hedersrelaterat förtryck - intranätet utbildningsförvaltningen](#)
- [Stockholms stads arbetet mot våld - intranätet](#)

Läsanvisningar

Grundläggande nivå – all personal

- Våga fråga, lyssna och agera, sidorna 8 – 13.
- Fördjupade kunskaper om våldet olika uttryck, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, sidorna 21 – 29.
- Känna till: *Stöd till förskolor och skolor* sidan 35 och framåt samt *Stöd att våga fråga, lyssna och agera*, sidan 60 – 61.

Fördjupande nivå – exempelvis skolläda, elevhälsoteam och personal på strategisk nivå på utbildningsförvaltningen

- Rekommenderas att läsa handlingsplanen i sin helhet.
- Vara väl förtrogen med bilagorna 1 – 3, sidorna 35 – 61, i syfte att kunna fatta strategiska beslut för att utveckla arbetet på den enskilda skolenheten alternativt förvaltningsnivå.

Resultat uppföljning av handlingsplan 2019 – 2020

I april 2021 genomförde utbildningsförvaltningen en uppföljning av arbetet mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck på stadens skolor för perioden 2019 - 2020. Rektorer, biträdande rektorer och elevhälsopersonal fick möjlighet att delta i en enkätundersökning. Totalt svarade 476 personer från stadens grund-, grundsär-, gymnasie- och gymnasiesärskolor på enkäten.

Resultatet från uppföljningen visade på att skolledare och elevhälsopersonal uppskattade den egna och den övrig skolpersonalens kunskapsnivå mellan 5,0 och 6,5 på en tiogradig skala, där 1 står för mycket låg kunskap och 10 för mycket goda kunskaper. De som deltog i uppföljningen hade möjlighet att återkoppla vilket stöd de anser att de behöver för att fortsätta utveckla arbetet mot våld och förtryck. De stöd som skolorna angav att de behöver är:

- Utbildningar, föreläsningar och kompetensutveckling för att fortsätta öka kunskaperna.
- Tydliga riktlinjer och rutiner.
- Kunskaper kring hur man upptäcker signaler på utsatthet och våld och stöd i att våga fråga.
- Stöd i hur skolor kan samtala med och undervisa eleverna inom dessa områden samt information om var skolan/eleverna kan få stöd i frågor som rör våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.

Denna handlingsplan ska ge det stöd som personal efterfrågade i uppföljningen gällande riktlinjer, rutiner, signaler på utsatthet, stöd i att våga fråga samt råd och stöd kring material och arbetssätt för att fortsätta utveckla det förebyggande- och hälsofrämjande arbetet på stadens skolor.

Våga fråga, lyssna och agera!

Genom att ställa öppna frågor och lyssna kan du som personal få veta mycket om en elevs liv. Om en elev berättar jobbiga saker, ska du ta stöd och hjälp av skolledning och/eller elevhälsopersonalen på skolan. Det går också bra att få stöd genom att ringa socialtjänsten, Origo¹⁰, som är Stockholms läns resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck eller andra organisationer och myndigheter som har specialistkunskaper inom områdena som handlingsplanen omfattar. Mer information och om vilket stöd som finns för förskolor och skolor finns i bilaga 1, *Stöd till förskolor och skolor*. I bilaga 2, *Stöd till att Våga fråga, lyssna och agera!*, finns stöd till personal kring att fråga, lyssna och agera.

Kom ihåg!

Ett professionellt bemötande behöver inte innebära att du ska kunna och veta allt i förväg. Att våga fråga och lyssna trots att du känner osäkerhet och ta stöd och råd från andra är också att vara professionell!

Elevhälsan har en viktig roll genom sina särskilda kompetenser och sitt uppdrag. Elevhälsoteamets personal ska vara lättillgängliga och synliga för eleverna. Många elever

¹⁰ <https://www.origostockholm.se/>

vänder sig till personal som tillhör elevhälsoteamet med psykosomatiska besvär som kan yttra sig som magont eller huvudvärk. Det är viktigt att personal vågar fråga elever om deras mående och om de är våldsutsatta, lever med våld i nära relationer, lever med hedersnormer eller har sex mot ersättning, sugardating. Skolledning och elevhälsoteam har också en viktig roll att stödja skolpersonal vid kännedom om att barn far illa eller vid oro för att ett barn far illa.

Anmälningsskyldighet – barn som far illa eller misstänks fara illa

Skolpersonal är skyldiga enligt lag att genast anmäla om de i sitt arbete får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.¹¹ Anmälningsskyldigheten är en viktig funktion, den syftar till att barn ska skyddas från utsatthet och svåra uppväxtförhållanden. Skolpersonalen behöver inte vara säker på att barnet far illa, det räcker med en misstanke. Det är socialtjänsten som ska utreda barnets situation och bedöma om barnet behöver det skydd eller stöd som de förfogar över. Att avstå från att göra en anmälan kan vara tjänstefel.

Skyldigheten att anmäla gäller för varje myndighet och verksamhet för sig. Att en annan myndighet har anmält eller avser att anmäla påverkar alltså inte skyldigheten att anmäla. En annan redan pågående utredning påverkar inte skyldigheten att anmäla och lämna uppgifter.

Skolpersonal är också skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse för socialtjänstens utredning.

Socialtjänsten kan göra utredningar, oberoende av samtycke, när det gäller personer som har fyllt 18 år men inte 20 år, när det kan bli aktuellt att tillämpa lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Under dagtid kontakter varje skola berörd socialtjänst vid misstanke om att ett barn far illa eller riskerar att fara illa. Vid akut oro eller situationer efter kontorstid, ring socialjouren i Stockholm på telefon 08 – 508 400 00.

Viktigt att tänka på:

Vårdnadshavaren/föräldern **ska inte** kontaktas om förskola eller skola är orolig för att eleven far illa på grund av våld i hemmet, hedersrelaterat våld och förtryck eller sexuella övergrepp.

Kontakta socialtjänsten först!

Om det uppstår ny oro för eleven under en utredning ska en förnyad anmälan göras.

I en anmälan till socialtjänsten bör du tänka på följande:

- Var tydlig och konkret – vad är det som gör dig orolig?
- Anmälan bör var skriftlig.
- Muntlig anmälan kan sedan kompletteras av en skriftlig anmälan.
- Be om återkoppling på om utredning pågår, har inletts eller inte har inletts.
- Förskole- och skolpersonal kan inte vara anonyma.
- Förskole- och skolpersonal har en uppgiftsskyldighet vid en utredning om barns behov av stöd och skydd.

Om det råder osäkerhet om förhållandena kring barnet är sådana att en anmälan ska göras, kan den aktuella situationen diskuteras (konsultation) med socialtjänsten utan att barnets identitet avslöjas. **Konsultationen** innebär att den som är osäker på om en anmälan ska göras eller inte kan diskutera den aktuella situationen och få vägledning och stöd för att kunna gå vidare. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att en konsultation aldrig kan ersätta en anmälan om det finns skäl att göra en sådan.

Barn kan fara illa i många olika situationer och av en eller flera olika orsaker. Det kan exempelvis handla om barn och ungdomar som i hemmet utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar, fysisk eller psykisk försummelse eller lever i familjer där det förekommer allvarliga relationsproblem mellan barnet och övriga familjen. Barn och ungdomar kan också fara illa på grund av sitt eget beteende, exempelvis på grund av missbruk, kriminalitet och annat självdestruktivt beteende eller för att de utsätts för hot, våld eller andra övergrepp från jämnåriga.

Socialtjänstens verksamhet styrs av sekretess. Om familjen samtycker kan sekretessen hävas. Socialnämnden bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som har gjort en anmälan ett möte, om det är lämpligt med hänsyn till barnets bäst.

När socialnämnden får kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående ska nämnden utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp. Sedan 2014 är det bestämmelserna i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer som gäller när det handlar om socialnämndens arbete med våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld.

Den som gjort anmälan kan normalt få veta:

- att din anmälan har tagits emot,
- om socialtjänsten har/inte har inlett utredning, och
- om en utredning redan pågår.

På Socialstyrelsens webbplats hittar du mer stöd och information om anmälan när barn riskerar att fara illa. [Socialstyrelsen – Stöd vid anmälan till socialnämnd \(socialtjänsten\)](#)

På intranätet hittar du mer information och stöd gällande samverkan mellan skola och socialtjänst i Stockholms stad. [Samverkan mellan skola och socialtjänst \(intranätet\)](#)

Agera – vid misstanke om tvångsäktenskap eller hedersrelaterat förtryck

Allt för många tonåringar växer upp i hem där de känner att deras möjligheter att välja och styra sina egna liv begränsas. Det är vanligare att elever som har en eller båda föräldrarna utför Norden inte får välja själva, men även barn med svenskfödda föräldrar kan begränsas i sina val. Det kan handla om att man inte får välja vem man ska gifta sig med eller bo tillsammans med som vuxen (eller om en överhuvudtaget vill gifta sig). Det kan också handla om att inte få välja hur man ska se ut eller vad man ska ha på sig, att inte få välja kompisar eller vad man ska göra med kompisarna och/eller att inte få välja fritidsaktiviteter, utbildning, religion eller politisk uppfattning.¹² Barnäktenskap och tvångsäktenskap är ett allvarligt brott

¹² Jernbro, Carolina, Landberg, Åsa. *Det är mitt liv!*. (2018). Stiftelsen Allmänna Barnhus.

mot de mänskliga rättigheterna och mot svensk lagstiftning. Det kan innebära en påtvingad relation i Sverige, eller att ett barn blir bortfört och tvingad att ingå en relation utomlands. Den 1 juli 2020 infördes bestämmelser om utreseförbud enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Bestämmelserna ska skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller att könsstympas. Det är socialtjänsten som söker om utreseförbud hos förvaltningsrätten.

Agera vid misstanke om tvångsäktenskap eller hedersrelaterat förtryck

1. **Alltid** – kontakta polisen vid omedelbar fara för att ett barn eller ungdom är på väg att föras ut ur landet. Ring 112.
2. **Alltid** – gör en orosanmälan till socialtjänsten om du misstänker att barn eller ungdom riskerar att utsättas.
3. **Kontakta inte vårdnadshavare!**
4. Rektor ska informera grundskole- eller gymnasiechef.
5. Ta stöd av Origo, Stockholms läns resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck. Telefon 08-508 251 20 eller <https://etjanst.stockholm.se/origo/>.
6. Läs mer om rutiner på intranätet - [Agera vid misstanke](#)

Utrikesdepartementet – familjerelaterat tvång i utlandet

Utrikesdepartementet (UD) och Sveriges ambassader arbetar för att hjälpa svenska medborgare och personer bosatta i Sverige som under en utlandsresa utsätts för familjerelaterat våld och hot, ofta förbundet med hinder mot att återvända till Sverige.

Sektionen för familjekonfliktfrågor 08 – 405 55 88

UD – jouren 08 – 405 50 05

[Regeringskansliet – Familjerelaterat tvång i utlandet](#)

Generella skillnader mellan olika våldsformer¹³

I tabellen nedan kan du se generella skillnader mellan hedersrelaterat våld och förtryck och annat våld i nära relationer.

Hedersrelaterat våld och förtryck	Annat våld i nära relationer
Kollektivbaserat	Individbaserat
Vanligt med <i>fler</i> gärningspersoner	Vanligtvis <i>en</i> gärningsperson
Sanktionerat	Fördömt
Brottet ofta <i>sanktionerat av</i> familj/släkt eller liknande grupp	Brottet ofta <i>fördömt av</i> familj/släkt eller liknande grupp
Planerat	Oplanerat
Vanligt att brottet <i>planerats</i> under lång tid.	Sker ofta <i>oplanerat</i>

Signaler på att elev kan vara utsatt eller leva med våld i nära relationer

Barn som upplever våld i hemmet lider som följd ofta av psykisk ohälsa. Ifall de själva blivit utsatta fysiskt kan det även innebära fysiska men. De kan visa tecken på oro, ångest, nedstämdhet och aggressivitet i större omfattning än barn i allmänhet. Självkänslan skadas ofta och det är vanligt att skolarbete och andra aktiviteter påverkas. Även att ha sett eller hört en förälder bli kränkt eller slagen, kanske så grovt att det kommer blod eller uppstår andra skador på kroppen, är en mycket skrämmande upplevelse för barnet. Tankar om att föräldern ska dö eller att det på något sätt är barnets fel är vanliga. En del barn plågas efteråt av återkommande minnesbilder av det hemska de har varit med om, vilket kan påverka koncentrationen under skoltid. Våldet kan också sätta fysiska spår hos barn till exempel genom magont och huvudvärk. Det kan även leda till att barnet kan försöka skada sig och/eller bli utåtagerande och skadar andra.¹⁴

**För mer kunskaper och information om våld i nära relationer,
läs sidorna 23 - 24.**

Signaler på att elev kan vara utsatt eller leva med hedersrelaterat våld och förtryck

För att tidigt kunna upptäcka elever som är utsatta för hedersrelaterat förtryck behöver skolans personal vara uppmärksam på ett antal signaler som kan tyda på att någon är utsatt och våga fråga om eventuell utsatthet och förtryck.

Att en elev lever under hedersförtryck är inte alltid enkelt att se, begränsningar och kontroll kan se olika ut men det finns varningssignaler som skolpersonal bör vara uppmärksam på.

¹³ Information från Länsstyrelsen Östergötland (2021).

¹⁴ <https://www.bris.se/for-vuxna-om-barn/vanliga-amnen/utsatta-situationer/vald-hemma/>

¹⁵ Signaler hämtade från Skolverket stödmaterial (2018). *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*. [Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter](#)
[Skolverket - Motverka hedersrelaterat våld och förtryck - Agera vid misstanke eller kännedom](#)

- Starka kyskhetsnormer, förväntningar på att flickor inte ska ha någon sexualitet.¹⁶
- Olika kläd- och beteendekoder i och utanför skolan.
- Elevens bevakas av syskon eller andra familjemedlemmar.
- Olika villkor för syskons deltagande i sociala sammanhang.
- Rigid kontroll av fritiden, till exempel att eleven inte får delta i aktiviteter utanför skolan.
- Få eller inga kamratkontakter utanför skolan.
- Önskemål hemifrån om undantag från viss undervisning, exempelvis sexualitet, samtycke och relationer, simundervisning och lägerskolor.¹⁷
- Synliga skador av våld.
- Oro över att föras ut ur landet under lov eller utlandssemester för tvångsäktenskap, könsstympning eller uppfostringsresor.
- Oro över att familjen ska få reda på att man är homosexuell, bisexuell eller transperson.
- Vårdnadshavare som drar sig undan all kontakt med skolan och vårdnadshavare som motsätter sig stödinsatser från skolan sida.

Stressen av att leva under förtryck kan ta sig fysiska uttryck. En elev som lever under hedersförtryck kan bland annat ha:

- Kontinuerliga somatiska symptom som magvärk, huvudvärk och illamående.
- Återkommande frånvaro och skolk.
- Koncentrationssvårigheter och försämrade studieresultat.
- Depression och självmordstankar.
- Utåtagerande beteende.
- Symptom att elev blivit könsstympad. Det kan innebära att elev ofta går på toaletten under lektionstid, har svårigheter och smärta när hen ska kissa eller stora svårigheter och smärta vid menstruation.
- Önskan om att ”återställa” sin ”mödomshinna/slidkrans eller tvingas till ”oskuldskontroll för att söka oskuldssyntyg och oskuldsoperation.

För mer kunskaper och information om hedersrelaterat våld och förtryck, läs sidorna 25 - 29.

Konsekvenser vid utsatthet för våld

För barn kan våldet få många olika konsekvenser. Utöver konsekvenser för skolgång och socialt liv som nämnts ovan kan det handla om fysiska skador som blåmärken, frakturer, tandskador och inre blödningar, men också om psykiska och beteendemässiga konsekvenser.

Barnet kan exempelvis få svårigheter i skolan, ha hög skolfrånvaro, känna oro och ångest, utveckla ett självskadebeteende, sömnsvårigheter och försöka begå självmord.

¹⁶ Origo (2021)

¹⁷ Sex och samlevnad byter namn hösten 2022 till sexualitet, samtycke och relationer.

Våld bland unga, där förövaren är en nuvarande eller tidigare partner, är associerat med flera negativa konsekvenser för de som utsatts, till exempel depression, självmordstankar, fysisk ohälsa och risk för ökat alkohol- och narkotikabruk.¹⁸

Det finns en tydlig koppling mellan utsatthet för allvarligt våld och olika former av fysisk och psykisk ohälsa.¹⁹ Konsekvenser av våld kan leda till:

- Post-traumatisk stress (PTSD)
- Depression och ångest
- Självskadebeteende
- Riskbruk av alkohol
- Psykosomatiska symptom
- Hjärtinfarkt hos äldre personer

Undervisningen

Skolan är den verksamhet där det finns mest evidens för att våldsförebyggande arbete fungerar.²⁰ Barn tillbringar en stor del av sin tid i skolan, vilket ger den en särskilt viktig roll. Skolan ska därför inte vara värdeneutral utan ta ställning för de mänskliga rättigheterna, grundläggande demokratiska och humanistiska värderingar och fostra elever, utan att överta hemmets ansvar.²¹

Barnrättsperspektivet ska genomsyra samtliga av skolans verksamheter. Alla barn har rätt till utbildning och ingen elev ska förhindras att delta i pedagogiska aktiviteter. Skolan ska se till att samtliga elever får delta i all undervisning, även sexualundervisning, idrottsundervisning, delta i skolgemensamma aktiviteter, praktisk arbetslivsorientering (prao) och arbetsplatsförlagd praktik (AP).

Alla förskolor och skolor ska beakta barnets rättigheter och principen om barnets bästa. Ett barnrättsperspektiv med utgångspunkt i Barnkonventionen²² ska gälla alla barn som lever och bor i Stockholm. Detta genom att:

- Barnets bästa ska beaktas vid planering och beslut om åtgärder som kan beröra ett enskilt barn eller en grupp av barn.
- Barn ses och erkänns som subjekt och rättighetsbärare, där rätten att skyddas från förtryck och våld är centralt och att alla barn har samma rättigheter och lika värde.
- Stärka och främja barns rättigheter inom alla områden och i alla processer som rör, eller får konsekvenser för barn. Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

Stockholms stads förskolor och skolor har ett viktigt uppdrag att motverka stereotypa könsroller för att påbörja en attitydförändringsprocess bland barn och ungdomar, så att de tar avstånd från alla former av våld. Skolan ska även arbeta för att upptäcka och förebygga

¹⁸ *Brott i nära relationer bland unga*. Kortanalys 6/2018. Brottsförebyggande rådet.

¹⁹ Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK). (2014)

²⁰ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga*.

²¹ Skollagen (2010:800), 1 kap. 5 §

²² Barnkonventionen inkorporerades i svensk lag 1 januari 2020.

hedersnormer. Utifrån detta behöver alla vuxna i skolan – skolläda, lärare, personal på fritidshem, vaktmästare och elevhälsa – ha kunskaper om jämställdhet, hur normer kan begränsa människors tillvaro, och om hedersrelaterat våld och förtryck.

Vuxna i förskola och skolan måste ta ett gemensamt ansvar för att motverka stereotypa normer och attityder, trakasserier och sexism. De behöver ha kunskap om vilka konsekvenser det kan få för ett barn att uppleva våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, samt om vart personal ska vända sig för att anmäla om de är orolig för eller får kännedom om att ett barn upplever våld. Elevhälsopersonalen har en betydelsefull roll på alla nivåer av förebyggande arbete.

Skolan ska enligt gällande skollagstiftning arbeta främjande och förebyggande och motverka en miljö med trakasserier, ”skojbråk”, maktlekar och sexism²³, och då är en normkritisk pedagogik av betydelse. Det är också viktigt att som vuxen i skolan vara medveten om sina egna eventuellt normativa uppfattningar samt vara medveten om att de egna normativa uppfattningarna inte gäller för alla. Detta är viktigt för att kunna känna igen trakasserier och sexuella trakasserier som kan pågå mellan elever.

Rätt till utbildning och skolplikt

Skolan ser mycket allvarligt på att en elev utan giltiga skäl uteblir från undervisningen. Om en elev uteblir från undervisningen riskerar den att inte nå skolans kunskapskrav. Rätten till utbildning och skolplikt infaller höstterminen då barnet fyller sex år och upphör efter nionde skolåret.

Om en elev vistas utomlands i stor utsträckning eller under en period ska kommunen säkerställa att det görs en noggrann och kvalificerad bedömning av om ett barn har skolplikt eller inte. Läs mer om utbildningsförvaltningens rutiner för att utreda skolfrånvaro [Hantering av elevers skolfrånvaro - intranätet](#)

Sexualitet, samtycke och relationer^{24 25}

Genom att koppla undervisningen i sexualitet, samtycke och relationer till skolans värdegrundsuppdrag och till ämnesintegrerad undervisning får alla elever möjlighet att diskutera sexualitet, normer, samtycke, relationer och jämställdhet i flera ämnen och situationer och därmed utifrån olika perspektiv. Arbetet med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer ska från och med hösten 2022 även omfatta undervisning om hedersrelaterat våld och förtryck.²⁶ Rektor och skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången ska få möta dessa områden.

Kunskap om sexuell och reproduktiv hälsa samt rättigheter är viktigt för att kunna bestämma över sin egen kropp, sexualitet och reproduktion. Det är viktigt att göra eleverna delaktiga och lyssna till deras tankar och funderingar om sexualitet och relationer för att göra undervisningen relevant och aktuell.

²³ Skollagen (2010:800), 6 kapitlet avseende kränkande behandling, samt Diskrimineringslagen (2008:567)

²⁴ Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter. Skolverket (2018). Gäller fram till vårterminen 2022. [Publikation - Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter](#).

²⁵ Kunskapsområdet sex och samlevnad byter namn till sexualitet, samtycke och relationer i alla skolformer utom vuxenutbildningen från och med hösten 2022.

²⁶ Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter. Skolverket (2021). Gäller från och med höstterminen 2022. [Publikation - Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter 2022](#)

Rektorns uppgift är att säkerställa att utbildningen och undervisningen präglas av ett jämställdhetsperspektiv och organiseras så att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende könstillhörighet. Rektor ansvarar för att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen och att arbetet inkluderas i skolans värdegrundsuppdrag.²⁷

Skolinspektionen genomförde 2018 en granskning av skolors sex- och samlevnadsundervisningen.²⁸

Granskningen visar på följande generella utvecklingsområden:

- Sex och samlevnad behöver kopplas till skolans värdegrundsarbete.
- Lärarna behöver stöd och verktyg.
- Skolans och rektorns ansvar är att ge undervisning återkommande och att det sker en progression genom skolåren i undervisningen.
- Elevhälsans personal och kompetens behöver tas tillvara.
- Viktigt att inkludera och göra eleverna delaktiga i undervisningen.
- Undervisningen om normer och HBTQIA+ frågor.²⁹

Förutom att kunskapsområdet sex och samlevnad byter namn till sexualitet, samtycke och relationer från och med hösten 2022 sker även förändringar i de olika läroplanerna.³⁰ Undervisningen ska³¹

- främja elevernas hälsa och välbefinnande.
- stärka förmågan att göra medvetna och självständiga val.
- bidra till förståelse för egna och andras rättigheter.
- förmedla betydelsen av samtycke.
- omfatta kunskaper om maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck.
- utveckla elevernas kritiska förhållningssätt till framställningar av relationer och sexualitet.
- inkludera hedersrelaterat våld och förtryck och egna och andras rättigheter.
- utveckla elevernas kritiska förhållningssätt till framställningar av relationer och sexualitet.

²⁷ SKOLFS 2021:5 gällande grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

²⁸ [Skolinspektionens granskning av sex- och samlevnadsundervisningen](#). Skolinspektionen (2018)

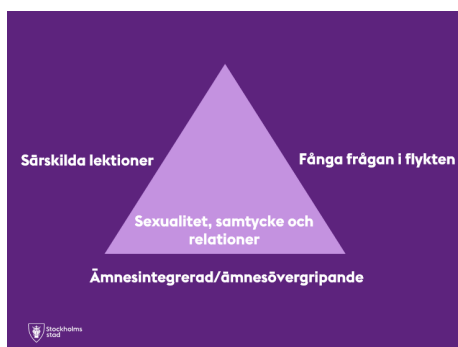
²⁹ HBTQIA+ är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter, intersexpersoner, asexuella och andra identiteter och läggningar.

³⁰ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/02/skolans-undervisning-om-sexualitet-samtycke-och-relationer-forbattras/>

³¹ <https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/skolverkets-prioriterade-omraden/laro--kurs--och-amnesplaner-som-andras/andringar-om-sexualitet-samtycke-och-relationer-i-laroplanerna>

Inom området hedersrelaterat våld och förtryck bör undervisningen omfatta exempelvis områden så som ryktesspridning, framtidsdrömmar, vårdnadshavares förväntningar på äktenskap, äktenskapstvång, rätten att själv få välja sin partner, oskuld, myten om mödomshinna/slidkrans, könsstympning samt samhällets maktstrukturer.

Undervisning i sexualitet, samtycke och relationer i skolan kan sägas bestå av tre delar och kan beskrivas med hjälp av en triangel. Samtliga delar är viktiga i planering, uppföljning och utveckling av undervisningen, eftersom delarna bidrar till en helhetssyn inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer (se bild nedan).

Ämnesintegrering och ämnesövergripande arbeten

Basen i arbetet är undervisningen i de enskilda ämnena eller ämnesövergripande undervisning tillsammans med kollegor på skolan. Det ska ge eleverna perspektiv, få dem att se sammanhang, se hur synen på sexualitet, relationer och jämställdhet har präglat hela samhällen, människors livsmöjligheter och ge dem en medvetenhet om de normer och värden som styr oss i dag.

Fånga frågan i flykten - Vardagsarbetet

Det händer mycket under en skoldag. När eleverna vill diskutera existentiella frågor om kön, sexualitet och relationer är det bra att fånga tillfället. Lärare och skolpersonal kan även initiera samtal, diskussion och reflektion kring aktuella frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer, som rapporteras om i medierna eller händelser från vardagen.

Enskilda lektioner eller dagar

Den tredje sidan av triangeln är enskilda lektioner, teman eller dagar, där eleverna har möjlighet att diskutera och fördjupa sig olika frågor. Det kan till exempel handla om att ha ett tema om mänskliga rättigheter eller jämställdhet.

Rätten att delta i all undervisning^{32 33}

Det förekommer ibland önskemål från elever och föräldrar om att undervisning i till exempel sex och samlevnad eller idrott ska vara könsuppdelad. Enligt läroplanerna för de obligatoriska skolformerna ska skolan organisera utbildningen så att elever möts och arbetar tillsammans. De ska pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen tillsammans, med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet. Det innebär att utgångspunkten för organisering och planering av utbildningen är att inte dela upp elever efter kön.

³² Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter. Skolverket (2018). Gäller fram till vårterminen 2022. [Publikation - Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter](#)

³³ Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter. Skolverket (2021). Gäller från och med höstterminen 2022. [Publikation - Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter 2022](#)

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har tagit ställning till könsuppdelad undervisning i ett beslut.³⁴ Enligt DO:s bedömning är utrymmet för att dela upp elever efter kön är mycket begränsat. Att könsuppdelad undervisningen kan vara diskriminering utifrån kön. Det kan exempelvis handla om att verksamheten i grupperna skiljer sig åt eller om någon elev upplever könsuppdelningen i sig som negativ. Att könsuppdelad undervisningen kan även vara diskriminering som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck. Så kan vara fallet när läraren avgör elevernas könstillhörighet.

Regelverket kring befrielse från undervisning är idag restriktivt – alla elever har rätt till utbildning. Det krävs, enligt skollagen, ”synnerliga skäl för befrielse från undervisning med skolplikt”. Detta innebär mycket starka skäl och beslutet får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår. En elev kan befrias från obligatorisk undervisning i vissa utpräglade undantagsfall och endast från enstaka obligatoriska inslag i undervisningen. Detta får inte innebära att eleven riskerar att inte uppnå kunskapskraven i ämnet. Det är rektorn som ska fatta sådana beslut och rätten kan inte delegeras till någon annan.

Att nå alla föräldrar³⁵

Skolpersonalen behöver tidigt skapa tillitsfulla relationer till alla föräldrar. Föräldrar behöver känna att de kan ha en samverkan med skolan, och det är skolpersonalens ansvar att samverkan kommer till stånd. Grundläggande i all föräldrasamverkan är dialogen. Genom en dialog ökar förståelsen för skolans värdegrundsuppdrag. Om föräldrar inte delar skolans värdegrund, inte litar på skolan eller inte litar på att skolpersonal, kan det från skolans sida vara utmanande att skapa tillitsfulla relationer till föräldrarna. Förtroendefulla relationer och en fungerande samverkan mellan skola och föräldrar ökar elevens utvecklingsmöjligheter.

Skolpersonal och föräldrar bör tillsammans gå igenom och diskutera skolans pedagogiska arbetssätt, läroplanens intention, innehåll i undervisningen och hur de som föräldrar kan stödja och ta del av sina barns skolgång. Lärare behöver också förklara hur undervisning i olika ämnen kan läggas upp.

Skolan behöver ta hänsyn till forskning som visar att vissa skolors åtgärder mot hedersrelaterat förtryck kan innebära stigmatisering av utländskt födda elever och deras föräldrar genom att varje konflikt inom dessa familjer tolkas som hedersrelaterad. Problemet med att många föräldrar med utländsk bakgrund och kortare utbildning inte brukar komma på skolornas föräldramöten kan exempelvis avhjälpas genom att skolan hittar mindre formella mötesformer där också föräldrarna kan vara delaktiga. Det är även viktigt att ha i åtanke att skolan många gånger är en frizon för elever som lever med begränsat livsutrymme. Att utgå från barnets rätt till utbildning och att samtidigt ta hänsyn till föräldrars rätt att styra uppfostran av sina barn kan vara komplicerat. Uppstår konflikt mellan barnens rätt till utbildning och föräldrars rätt till uppfostran, är det barns rätt till utbildning i skolan som är skolans utgångspunkt.

³⁴ Diskrimineringsombudsmannen (DO), Könsuppdelad undervisning, ärende GRA 2017/56
<https://www.do.se/lag-och-ratt/stallningstaganden/skola-i-stockholmsomradet/>

³⁵ Text från *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*. Skolverket (2021). Sidan 21 – 22. [Publikation- Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter 2022](#) Gäller från och med höstterminen 2022.

Arbetet att motverka diskriminering och kränkande behandling³⁶

Enligt diskrimineringslagen ska skolan arbeta med aktiva åtgärder. Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett diskrimineringsgrund.

Arbetet med aktiva åtgärder innebär att skolan ska bedriva ett förebyggande och främjande arbete genom att genomföra ett fortlöpande arbete i fyra steg:

1. undersöka om det finns risker för diskriminering eller repressalier eller om det finns andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter i verksamheten
2. analysera orsaker till upptäckta risker och hinder
3. vidta de förebyggande och främjande åtgärder som skäligen kan krävas
4. följa upp och utvärdera arbetet enligt punkterna 1–3.

Skolan ska även ta fram riktlinjer och rutiner mot trakasserier och sexuella trakasserier. Arbetet ska ske i samverkan med elever och anställda på skolan och löpande dokumenteras.

Skolan kan lyfta in frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck i arbetet med aktiva åtgärder. Det kan exempelvis handla om att förebygga trakasserier mellan elever som har koppling till heder och som har samband med någon diskrimineringsgrund, exempelvis kön eller sexuell läggning. När en skola gör sin nulägesanalys som en del av det systematiska kvalitetsarbetet, kan frågor om hedersrelaterat våld och förtryck lyftas in i jämställdhetsarbetet.

Arbetet kan planeras, genomföras och följas upp på flera olika nivåer på skolan. Det kan handla om att se över och

1. följa upp skolpersonalens kunskap om problematiken,
2. utveckla ett normmedvetet förhållningssätt hos personalen,
3. ha med perspektivet i elevhälsans och skolledningens arbete med elevvärenden samt
4. se hur frågan tas upp inom ramen för kurs- och ämnesplaner liksom inom undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer.

Barn och unga som bor i skyddat boende

När någon blir utsatt för våld av någon närstående, har den som utsatts för våld efter bedömning enligt socialtjänstlagen rätt till bistånd om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Om skyddsbehovet är stort kan till exempel bistånd i form av skyddat boende bli aktuellt för vårdnadshavare med medföljande barn. Denna insats är ett bistånd till den utsatta vårdnadshavaren. Vårdnadshavaren kan välja att ta med sig sina barn till boendet, men det är inte att betrakta som en placering av barnet/barnen. Det kan även finnas utsatta barn med egen insats, där barnet fått en placering på skyddat boende.

Vid en akut vistelse på ett skyddat boende är det vårdnadshavarens uppgift att informera barnens skola eller förskola om att barnen vistas där, men det kan ibland finnas behov av stöd

³⁶ Text från *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*. Skolverket (2021).

Sidan 21 – 22. [Publikation- Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter 2022](#) Gäller från och med höstterminen 2022.

från boendet med detta. Skolan bör av säkerhetsskäl inte veta var det skyddade boendet är beläget för att inte riskera att avslöja barnets vistelseadress. För att säkra barnets rätt till skolgång krävs en skyddsbedömning som görs i samråd med ansvarig socialsekreterare, boendet och den förälder som utsatts för våld. Det finns idag ett flertal skyddade boenden i Stockholms stad som tar emot kvinnor och deras barn från Stockholm och från andra kommuner. Vistelsetiden på det skyddade boendet varierar, men avsikten är att den ska vara så kortvarig som möjligt.

- Om det är möjligt, och med hänsyn till barnets/vårdnadshavarens skyddsbehov, går eleven kvar i sin ordinarie skola under tiden på det skyddade boendet.
- När det inte är möjligt att gå kvar i den ordinarie skolan ska elev i grundskola och grundsärskola erbjudas att delta i undervisning vid en skola i närheten av det skyddade boendet.

När det varken är möjligt för en elev som vistas på ett skyddat boende att gå kvar i sin ordinarie skola eller gå i en skola i närheten av boendet behöver elevens skolsituation lösas på annat sätt. Rektor vid den skola där eleven gått behöver då besluta om anpassad studiegång enligt 3 kap. 12 § skollagen förlagd till det skyddade boendet. I beslutet får inte namn och adress till det skyddade boendet röjas. Den ordinarie skolan har fortfarande det yttersta ansvaret för elevens undervisning under elevens vistelse vid ett skyddat boende.

En av Stockholms stads kommunala grundskolor har i uppdrag att ansvara för samordning och genomförande av undervisning av elever på bland annat skyddade boenden belägna inom staden. För uppdraget finns särskilt anställd personal, ett *Lärteam*. Det aktuella skyddade boendet kan bistå vårdnadshavare att ta kontakt med *Lärteamet*. Elevens ordinarie skola och den av Stockholms stad utsedda grundskola som har uppdraget för undervisningen måste samarbeta för att skolsituationen ska bli så bra som möjligt för eleven. I uppdraget att genomföra undervisning av elever boende på skyddat boende är utgångspunkten att alla lösningar måste anpassas efter hotbild, elevens situation, ålder och andra omständigheter. Rektor kan få stöd genom att kontakta grund- eller gymnasiechef. Mer information kring barn och unga som bor i skyddade hittar i stadens [Stödmaterial för skola och socialtjänst](#).³⁷

Elever med skyddade personuppgifter³⁸

Många elever som lever med skyddade personuppgifter har erfarenhet av hot och våld. De behöver därför trygghet för att kunna koncentrera sig på skolarbete och fritidsverksamhet. Skolan kan göra mycket för att underlätta vardagen och stödja eleven genom att skyddssystemen fungerar. Det är rektorn som ansvarar för att skyddade personuppgifter hanteras på ett korrekt sätt i verksamheten, och att de unga får den utbildning och det stöd de har rätt till. När skolan får veta att de ska ta emot en elev med skyddade personuppgifter, är det viktigt att rektorn inledningsvis planerar vem som ska vara exempelvis mentor och klassföreståndare. Det är även viktigt att planera för ett första samtal med eleven, att en handlingsplan upprättas och att elevens skolsituation regelbundet följs upp. Så långt som möjligt ska skolans verksamhet anpassas så att alla elever kan delta. Det är bra att se över rutiner och arbetsmetoder som riskerar att leda till att elever med skyddade personuppgifter pekats ut. Det kräver uppfinningsrikedom från de vuxna och en förmåga att lyssna på eleven.

³⁷ *Stödmaterial för skola och socialtjänst*. På stadens intranät. (2019), sidan 51 – 53.

³⁸ *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*. Skolverket (2021). Sidan 29. Gäller från och med höstterminen 2022. [Publikation- Hedersrelaterat våld och förtryck - skolans ansvar och möjligheter 2022](#)

Fördjupning - Våldets olika uttryck

Våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel och sexuellt våld kan ta sig många olika uttryck, som i vissa fall skiljer sig beroende på om den utsatta är ett barn, en vuxen eller äldre person.

Olika former av våld

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig många olika uttryck. Många gånger utövas flera former i en och samma relation och ofta förvärras våldet med tiden.

Våld

Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärftar, skrämmar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något som den vill.³⁹

Fysiskt våld

Fysiskt våld kan bestå av alltifrån hårda grepp, knuffar och örfilar till knytnävsslag, sparkar och användande av vapen.

Psykiskt våld

Det psykiska våldet kan handla exempelvis om hot, tvång, trakasserier, glåpord, förlöjliganden, kontroll, och social isolering. Ibland utövas inte våldet aktivt. Det räcker att det finns där latent och att den utsatta vet att det *kan* upprepas, för att skapa en otrygg situation och begränsa och kontrollera den utsatta i dennes vardag.

Sexuellt våld

Sexuellt våld kan innebära att tvinga någon till sexuella handlingar och att tvinga någon att titta på pornografi samt sexuella trakasserier, sexuellt kränkande språk och våldtäkt. Det kan också handla om könsstympning och tvångsgifte.

Digitalt våld och kontroll

Övervakning och kontroll av individen kan ske genom att kontrollera mobiltelefoner och konton på sociala medier. En person kan kontrollera var den andre befinner sig genom olika appar och platstjänster eller genom att ringa och sms:a för få vet var personen är och med vilka den umgås med. Sociala medier kan också användas för att utöva påtryckningar genom att hota om att sprida kränkande bilder och videoklipp.

Materiellt och ekonomiskt våld

Materiellt och ekonomiskt våld kan bestå av att ha sönder ägodelar som betyder mycket för den andre. Det kan exempelvis vara att hota med att eller bruka våld mot husdjur, stöld, ekonomisk kontroll, att tvingas ta lån eller teckna abonnemang åt någon annan eller att vägra den utsatta insynen i ekonomin.

³⁹ Definition från Per Isdal, grundare av Alternativ till våld (2002).

Försummelse

Våld i form av försummelse riktas ofta mot personer med nedsatt funktionsförmåga som har svårt att i vissa avseenden klara sig själva. Det kan exempelvis handla om att exempelvis inte bistå den unge med praktiskt stöd så som att skjutsa till kompisar, anmäla sig till aktiviteter, inte få tillgång till hjälpmedel eller ansöka om LSS-insatser. På detta sätt begränsar vårdnadshavare den unge och dennes tillvaro. Besträffningen kan vara passiv på så sätt att personen inte får sin medicin, inte får gå till skolan, inte får hjälp med att gå på toaletten eller nekas hjälp med hygien.

Latent våld

Latent våld är det våldet som ”ligger i luften”. Hoten kan vara dolda, exempelvis genom blickar, gester och kroppsspråk. Ibland utövas inte våldet aktivt så ofta, det räcker att det finns där latent och att den utsatta vet att det *kan* upprepas, för att skapa en otrygg situation och begränsa och kontrollera den utsatta i dennes vardag.

Fördjupning – Våld i nära relationer

Nära relationer - närstående

Begreppet ”närstående” är könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Det kan handla om såväl makar, partners, sambor, pojk- eller flickvänner, som föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar. Det kan även gälla andra personer som den våldsutsatta har eller har haft en nära och förtroendefull relation till. Bedömningen om vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.⁴⁰

Världshälsoorganisationen (WHO) konstaterar i en rapport 2013 att våld mot kvinnor i nära relationer är ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa och 35 procent av världens kvinnor uppskattas ha utsatts för antingen fysiskt eller sexuellt våld någon gång i sina liv. Kvinnor utsätts främst av en man de har eller har haft en nära relation till.⁴¹

I Sverige har drygt var femte person någon gång utsatts för våld i en nära relation och våldet kan förekomma i alla åldrar och i alla samhällsgrupper. I majoriteten av fall är det en man som utsätter en kvinna för våld och det sambandet stärks alltmer ju grövre våldet är. Drygt 25 procent av kvinnorna i Sverige har någon gång utsatts för våld i nära relation medan motsvarande andel för männen är ungefär 17 procent.⁴²

Psyiskt våld i form av kränkningar, inskränkningar i frihet, hot och trakasserier är vanligast. Våldet mot kvinnor är oftast mer upprepat än våldet mot män och mer än tio gånger fler kvinnor behöver uppsöka vård för skador till följd av grov misshandel. Kvinnor har också en betydligt högre risk att utsättas för dödligt våld i en nära relation. Våld är ungefär lika vanligt i samkönade relationer som i heterosexuella relationer.

Våldet kan få stora konsekvenser för hälsan hos dem som utsätts. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet publicerade 2014 rapporten *Våld och hälsa*.⁴³ I rapporten framkommer bland annat att kvinnor som har varit utsatta för allvarligt våld visade tecken på posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) tre till fyra gånger oftare än kvinnor som inte har varit utsatta. Depression är enligt rapporten dubbelt så vanligt bland denna grupp jämfört med kvinnor som inte utsatts för allvarligt våld. Även fysisk ohälsa är vanligare bland kvinnor som har utsatts för allvarligt våld. Dubbelt så många av dem som utsatts rapporterar fysisk ohälsa, och exempelvis hjärtinfarkt är två till fyra gånger vanligare bland kvinnor i åldern 50 – 74 år med allvarlig våldserfarenhet än bland kvinnor i motsvarande ålder som inte har erfarenhet av allvarligt våld.⁴⁴ Personal inom förskola och skola behöver ha kunskaper kring våld i nära relationer för att kunna förstå signaler och våga fråga och agera när de känner oro eller får kännedom om att det är något som inte står rätt till.

⁴⁰ SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*.

⁴¹ Ibid.

⁴² SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga*.

⁴³ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*

⁴⁴ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Resultaten i rapporten ska inte ses som orsakssamband då de bygger på respondenternas egna utsagor om våldsutsatthet i barndom och som vuxna respektive upplevd fysisk och psykisk hälsa.

Våld i ungas nära relationer

Våld i nära relationer bland unga kan inte reduceras till att förstås som ”tonårsproblem” eller ”kärleksbekymmer”. Våldet är ett allvarligt och komplext samhällsproblem som visar liknande mönster som våld mellan vuxna i nära relationer och måste därför tas på lika stort allvar.⁴⁵ Enligt en analys gjord av Brottsförebyggande rådet 2018 uppgav 23 procent av flickorna/unga tjejerna i åldern 16–24 år att de utsatts för systematiska kränkningar eller förödmjukelser, försök till inskränkning av deras frihet, hot, trakasserier, misshandel eller sexualbrott en eller flera gånger av en nuvarande eller före detta partner. Motsvarande siffra för pojkarna/unga männen var 14 procent och totalt angav alltså knappt var femte person i åldersgruppen att de utsatts för våld i en nära relation. En mycket liten del av dessa brott polisanmälades.⁴⁶

Barn som blir utsatta för våld av närstående

Drygt 13 procent av barn i högstadiesålder i Sverige har blivit utsatta för våld av en närstående, varav tre procent upprepade gånger.⁴⁷ Det verkar finnas en viss överlappning mellan att utsätta sin vuxna partner för våld och att utsätta sina barn. Studier visar att någonstans mellan 20 och 70 procent av barnen som har upplevt våld från en förälder mot den andra också själva har blivit direkt utsatta. Vissa studier pekar också på samband mellan mäns våld mot kvinnor och sexuella övergrepp mot barn.⁴⁸ Vissa barn är multipelt utsatta och i studien *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning* framkommer att de barn som är upprepade utsatta eller utsatta för allvarligt våld också oftare är utsatta för flera typer av våld.⁴⁹

Barn och unga med funktionsnedsättning

Barn med olika typer av funktionsnedsättningar och kroniska sjukdomar är särskilt utsatta och uppges dubbelt så ofta som andra barn att de har blivit utsatta för fysiskt våld.⁵⁰ Detta gäller särskilt för barn och unga med funktionsnedsättning som lever i en hederskontext. De löper större risker att utsättas för våld och förtryck.⁵¹ Den internationella forskningen har konsekvent visat att barn med funktionsnedsättning löper en ökad risk att drabbas av ett negativt föräldraskap inklusive känslomässig och fysisk misshandel och andra övergrepp. De fåtal svenska studier visar på att det finns en överrisk för att bli utsatt för misshandel i hemmet, en överrisk som kan uppskattas vara 1.7–2.1 gånger större för barn med funktionsnedsättning när man tagit hänsyn till andra bakgrundsfaktorer.⁵²

Barnfridsbrott – ny lag från 1 juli 2021

Från och med 1 juli 2021 får barn som upplevt (sett och/eller hört) våld inom familjen ett starkare skydd genom den nya lagen om barnfridsbrott. Den nya lagen om barnfridsbrott innebär att det blir straffbart att utsätta barn för att bevittna brott i nära relation. Ett barn anses bli ett brottsoffer och har då rätt till målsägarbiträde och skadestånd.

⁴⁵ Överlien, Carolina (2018). *Våld mellan ungdomar i nära relationer. Digitala medier och utövande av kontroll*. Socialvetenskaplig tidskrift 2018:1

⁴⁶ *Brott i nära relationer bland unga*. Kortanalys 6/2018. Brottsförebyggande rådet.

⁴⁷ *Detta borde alla veta om barnmisshandel*. Rädda Barnen. (2016)

⁴⁸ Heimer, Gun, Björck, Annika, Kunosson, Chrystal (red.) (2014) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*.

⁴⁹ Jansson, Staffan, Jernbro, Carolina. *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

⁵⁰ Ibid. Sidan 42.

⁵¹ <http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/hedersvald-och-intellektuell-funktionsnedsattning/>

⁵² Jonsson, Linda, Landberg, Åsa och Svedin, Carl Göran. (2016). *Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnafrid.

<https://www.allmannabarnhuset.se/produkt/om-barn-med-funktionsnedsattning-i-sverige-och-deras-utsatthet-for-vald-och-krankningar/>

Fördjupning – Hedersrelaterat våld och förtryck

Enligt den statliga utredningen *Våld i nära relationer, en folkhälsofråga*⁵³ kan det uppskattas att ungefär 10 procent av ungdomarna från högstadiet och upp till 25 år, det vill säga cirka 100 000 personer, är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige idag. Därutöver tillkommer utsatta vuxna. Flickor och kvinnor drabbas hårdast men våldet och förtrycket riktas också mot HBTQ-personer, pojkar och unga män.

Stockholms stad, Göteborgs stad och Malmö stad genomförde en gemensam kartläggning mellan åren 2017 och 2018⁵⁴, för att få en bild över omfattningen av det hedersrelaterade våldet och förtryckets utbredning och karaktär. I studien användes två olika definitioner, dels utsatthet för sanktionerat *kollektivt våld* dels baserad på *kontroll av sexualitet*.

Av de Stockholmsungdomar i som deltog i studien svarade, beroende på definitionen, **sju procent respektive tio procent** att de lever med hedersrelaterat våld och förtryck.

Kartläggningen gjordes i samverkan med Örebro universitet och Halmstad Högskolan.

Studien bestod av en kvalitativ intervjustudie med 235 intervjuer samt en kvantitativ enkätstudie. Totalt deltog 6 000 elever från årskurs 9 i enkätstudien från de tre storstäderna.

Det sammantagna resultatet av kartläggningen visar att många ungdomar lever med en allvarlig våldsutsatthet och under normer som förtrycker och begränsar dem. Majoriteten av dem som deltog i kartläggningen är inte beredda att söka stöd eller hjälp, till stor del för att de själva trots sin utsatthet, inte ser behovet, men också för att de har dåliga erfarenheter sedan tidigare, tror att de inte ska bli förstådda eller är rädda för att skada sina familjer. Förtroendet för organisationer som arbetar med hedersproblematik ter sig oroväckande lågt i den berörda målgruppen. I resultaten framkommer också att ungdomar som bryter köns- och heteronormer och pojkar är utsatta i högre utsträckning än tidigare studier visat, både för begränsningar och för fysiskt och sexuellt våld.

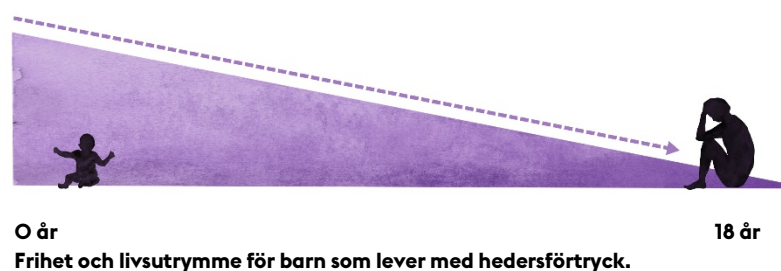
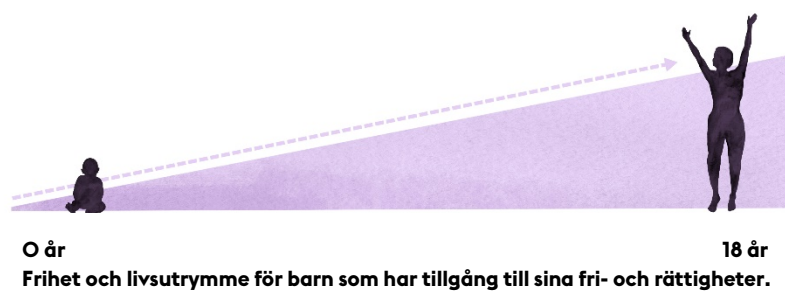
Hedersrelaterat våld och förtryck bygger på traditioner och normer. Hedersnormer är oberoende av etnicitet och religion. Religiositet är en förstärkande faktor så dessa ofta har liknande normer som är centrala i religionen.⁵⁵

Barn socialiserar tidigt in i de normer som råder i samhället. Det samma gäller barn som lever i hederskontext. I jämförelse med barn som inte växer upp i en hederskontext ökar kontrollen av och begränsningarna runt barnet med ökad ålder. Speciellt starka blir begränsningarna och kontrollen av flickor under puberteten då kyskhetsnormen är central i en hederskontext.

⁵³ *Våld i nära relationer, en folkhälsofråga* (SOU 2014:49) <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/06/sou-201449/>

⁵⁴ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt & Jan-Magnus Enelo (2018) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Del I: Sammanfattning av den kvalitativa och kvantitativa delstudien i Stockholm. Storstädernas kartläggning 2017 – 2018*. Stockholm: Stockholm stad.

⁵⁵ Origo (2021)

För barn och unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck begränsas friheten och livsutrymmet successivt ju äldre de blir. För individer som inte lever i en hederskontext minskar kontrollen ju äldre de blir.⁵⁶ Se illustrationer ovan.⁵⁷

Hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. I en hederskontext är föreställningar om kyskhets i fokus och familjens och släktens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende.⁵⁸ Därför är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. Kyskhetsnormen innebär även att sexualiteten enbart inryms inom det heterosexuella äktenskapet.

Kön och generation är grunden för maktutövningen där män och äldre har rätt att kontrollera familjemedlemmars handlingsutrymme, vilket särskilt drabbar kvinnor och flickor. Även kvinnor är med och reproducerar hedersnormen och det är mödrar som kan anses vara ansvariga för uppfostran av barnen enligt hedersnormerna. Ibland kan omgivningen, såsom grannar och bekanta till familjen, släkten och gruppen vara en del i att upprätthålla den sociala kontrollen.⁵⁹

Hedersnormerna kan vara mer eller mindre uttalade och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, förbud att delta i olika aktiviteter i samhället eller skolan och begränsningar i socialt umgänge, till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa.⁶⁰

⁵⁶ *Handbok mot hedersrelaterat våld och förtryck 2021 – 2022 – Borås.* (2021). Borås stad.

⁵⁷ Illustration gjord av Jonna Hallberg med inspiration av illustration från dinarattigheter.se.

⁵⁸ Regeringens skrivelse 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.*

⁵⁹ Origo (2021)

⁶⁰ Origo (2021)

Hedersnormer är kollektivt sanktionerade och utövade och symboliserar ofta en socialgemenskap i gruppen. Hedersförtryck och våld ses av kollektivet som legitima handlingar för att förebygga och bestraffa individer som kan begå/begår normbrott. Överträdelser av normbrott straffas på olika sätt, genom skuld- och skambeläggning, nedvärdering, förföljelse, hot och isolering till ytterligare begränsningar i vardagen och utfrysning från den sociala kontexten, till tvångsäktenskap, olika former av våld och i värsta fall dödligt våld. Straffen används också som ett sätt att statuera exempel för framför allt yngre syskon och släktingar.⁶¹

Äktenskapstvång och barnäktenskap⁶²

Äktenskapstvång och barnäktenskap kan antingen ske genom tvång eller att den unga genom påtryckningar förmås att gifta sig mot sin vilja. Många barn och unga socialiseras in i att detta sätt att skaffa sig en partner är det enda sättet och ifrågasätter därför inte dessa äktenskapsplaner. Äktenskapstvång och barnäktenskap drabbar främst flickor men även pojkar. I en hederskontext kan traditionellt eller religiöst ingångna äktenskap anses vara giltiga trots att de saknar giltighet enligt svensk lag. Det är viktigt att även vara observant att barnäktenskap inte bara sker i utlandet utan kan ingås här i Sverige.

Vad säger lagen?

- Den 1 juli 2014 trädde lagstiftningen mot **barnäktenskap och äktenskapstvång** i kraft.
- Den 1 januari 2019 skärptes lagstiftningen som innebar ett förbud mot att erkänna ingångna **utländska barnäktenskap**.
- Den 1 juli 2020 skärptes lagstiftning ytterligare gällande **barnäktenskap** och en **straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv**. Den nya lagen stärker barnperspektivet och lägger fokus på att det är vårdnadshavarens ansvar att skydda sitt barn från äktenskap och förhindra att barn ingår äktenskap. Brottet kan ge upp till 4 års fängelse.
- Den 1 juli 2020 trädde lagstiftning i kraft gällande **utreseförbud** för att skydda barn som riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Utreseförbudet regleras i Lagen om särskilda bestämmelser för vård av unga (LVU). Socialtjänsten ansöker om utreseförbud hos förvaltningsrätten.

Könsstympning av flickor och kvinnor

Flickor kan utsättas för könsstympning, oftast när de är mellan cirka 4 och 14 år⁶³, men även spädbarn och vuxna kvinnor könsstympas. Könsstympning är ett uttryck för kontrollen av den kvinnliga sexualiteten. Könsstympning är ett ingrepp som innebär att delar av en flickas eller kvinnas könsorgan tas bort eller skadas.

Könsstympning kan medföra långsiktiga fysiska och psykiska komplikationer såsom svår smärta, stress, infektioner, infertilitet, svårigheter att urinera, svårigheter för menstruationsblod att komma ut och psykiska problem. Ingreppet är ett brott mot de

⁶¹ Origo. (2021).

⁶² Med barn i svensk lag avses alla personer under 18 år.

⁶³ UNICEF 2016, *Female Genital Mutilation/Cutting: A global concern*.

grundläggande mänskliga rättigheterna och mot barns rättigheter, och i Sverige är könsstympling förbjudet.⁶⁴ Trots detta uppskattar Socialstyrelsen i en studie att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige har utsatts för könsstympling, genomfört i Sverige eller utomlands. Av dessa är cirka 7 000 flickor under 18 år.⁶⁵

*Personer med intellektuell funktionsnedsättning i en hederskontext*⁶⁶

Enligt Tjejers rätt i samhället, TRIS, rapport *Trippelt utsatt* uppgav nio procent av alla flickorna samt sex procent av alla pojkarna på gymnasiesärskolor att deras föräldrar bestämmer vem de ska gifta sig med.⁶⁷ Vidare svarade 35 procent av tjejerna samt 22 procent av killarna att de inte får ha sex med någon de är kära i för sina föräldrar.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning som lever i en hederskontext är en särskilt sårbar grupp då de ofta är mycket beroende av sin omgivning och riskerar att isoleras från allmänheten. En intellektuell funktionsnedsättning kan påverka uppfattningen av det man blir utsatt för, exempelvis tvångsgifte eller vilseledande till äktenskap och även försämra förmågan att kunna återge dessa övergrepp för andra och få hjälp. Vid vilseledande till äktenskap kan familjen eller släkten exempelvis lägga fokus på bröllopsfesten där den unges förståelse av ett äktenskap blir lika med bröllopsfest. Det kan också ske genom att förmedla till den unge att han/hon kommer att bli ”normal” och ”som alla andra” i familjen om de gifter sig. Vilseledande till äktenskap innebär att den unge tackar ja till att ingå äktenskap utan att egentligen veta vad det innebär.

Elever med intellektuell funktionsnedsättning kan utsättas för passivt våld. Till skillnad från ungdomar utan funktionsnedsättning behöver familjer till dessa ungdomar inte alltid agera aktivt för att kontrollera och bestraffa. Genom att exempelvis inte bistå den unge med praktiskt stöd så som att skjutsa till kompisar, anmäla sig till aktiviteter eller ansöka om LSS-insatser begränsar vårdnadshavare den unge och dennes tillvaro. Även bestraffningen kan vara passiv på så sätt att personen inte får sin medicin, inte får gå till skolan eller inte får hjälp med att gå på toaletten.

Ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att följa den hedersnormer och familjens förväntningar. De kan ha svårt att veta hur hen ska bete sig och vad hen får respektive inte får göra. Dessa ungdomar kan dessutom sakna den kognitiva förmågan att leva ett så kallat ”dubbelliv” och har svårt att se konsekvenser av sitt agerande. Den unge kan exempelvis berätta för sina föräldrar att hen skaffat en partner, vilket i ett hedersrelaterat sammanhang kan få förödande konsekvenser för den unge.

HBQTIA+ personer i en hederskontext

HBQTIA+ personer som lever i en hederskontext är särskilt sårbara för att heteronormen och normer om kön samt föreställningen om tvåsamhet är stark, varför HBQTIA+ personers sexualitet och alternativa könsuttryck kan ses som avvikande och skamligt. Heteronormen förutsätter att alla attraheras av det motsatta könet. Ibland försöker familjen och släkten att kontrollera och förhindra personen från att leva ut sin sexualitet eller könsidentitet genom hot,

⁶⁴ Enligt lag (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor. I det fall kvinnan är bosatt i Sverige är det även olagligt att genomföra ingreppet utomlands.

⁶⁵ Socialstyrelsen 2015, *Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympling – en uppskattning av antalet*.

⁶⁶ [Hedersfortryck.se](https://hedersfortryck.se) - intellektuell funktionsnedsättning

⁶⁷ [Trippelt utsatt en publikation från organisationen TRIS](#)

våld eller tvångsäktenskap. Det som är gemensamt för individerna i gruppen HBTQIA+ är att de bryter mot normer kring kön och/eller sexualitet.

HBTQIA+ är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera⁶⁸ uttryck och identiteter, intersexpersoner, asexuella och andra identiteter och läggningar. Det är viktigt att komma ihåg att det inte är en homogen grupp eller enhet. Homosexualitet, bisexualitet och heterosexualitet handlar om sexuell läggning medan trans handlar om könsidentitet och könsuttryck.

Pojkar och unga män i en hederskontext

Pojkar kan både vara utsatta själva och utöva kontroll och/eller våld mot andra. För de pojkar/unga män som har eller tvingas ta en kontrollerande roll påverkas också deras eget livsutrymme. Pojkarna kan också hamna i ett dilemma där de ska uppfylla kraven från familjen samtidigt som de förstår systemens eller kusinens önskan om att få ett visst livsutrymme. Maskulinitetsnormen i hederskontext är starkt baserat på hur du som pojke/man kan ”skydda” familjen/kollektivets kvinnor från yttre hot. En pojke/man som lyckas ”skydda” sina kvinnliga familjemedlemmar från att förlora sin kyskhet har uppfyllt sitt könsbaserade uppdrag.

Uppfostringsresor – kvarhållen i utlandet mot sin vilja

Syftet med en så kallad uppfostringsresa kan variera. Det kan vara att korrigera en ungdoms normbrytande beteende men kan också vara för att ungdomen ska komma ifrån kriminella gäng, bli fri från ett drogmissbruk eller att giftas bort. Det är viktigt att skolor och andra verksamheter är uppmärksamma under skolåret och särskilt i anslutning till lov till om en elev ska resa utomland. Det är viktigt att våga fråga, lyssna och agera om det behövs. Utbildningsförvaltningen har tydliga rutiner hur skolor ska agera vid misstanke om uppfostringsresor, riskerar för att utsättas för tvångsäktenskap eller könsstympning.

Läs mer om hur du ska agera och vilket stöd som finns när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck på sidan 10 – 11 och i bilaga 1 i denna handlingsplan.

⁶⁸ Queer kan röra både sexuell läggning, könsidentitet, relationer och sexuell praktik, men kan också vara ett uttryck för ett kritiskt förhållningssätt till rådande normer.

Prostitution eller sex mot ersättning

Att sälja sex kan beskrivas med olika begrepp, vanligt är *sex mot ersättning* eller *prostitution*. I denna handlingsplan används företrädesvis *sex mot ersättning*. *Prostitution* används huvudsakligen när fenomenet som sådant i form av omfattning, arenor och utvecklingstendenser beskrivs. Anledningen är att begreppet prostitution kan ge felaktiga associationer, bland annat i form av stereotypa föreställningar, och att många av dem, inte minst unga, som har erfarenhet av sex mot ersättning (exempelvis sugardejting) inte själva definierar sig som prostituerade. De felaktiga associationerna kan göra det svårare att upptäcka och förstå de personer som behöver hjälp och stöd. Begreppet sex mot ersättning syftar till att vidga perspektiven. Valet av begrepp är en viktig del i arbetet med och bemötandet av personer med erfarenheter av sex mot ersättning.⁶⁹

Med *sex mot ersättning* menar vi i denna handlingsplan när en person får ersättning i utbyte mot sexuella handlingar. Ersättningen kan innefatta pengar, mat eller materiella saker som mobiltelefon, kläder eller cigaretter, eller någonstans att sova. Den som har sex mot ersättning kan antingen få ersättningen själv, eller vara utsatt för någon som genom en verksamhet främjar eller förmedlar individen i prostitution, vilket kan klassas som människohandel för sexuella ändamål eller koppleri.⁷⁰

Människor som lever i prostitution är en heterogen grupp som innefattar såväl kvinnor, män och transpersoner. Merparten som köper sex är män.⁷¹ I Sverige är sexköp förbjudet och lagen slår fast att prostitution är en del av mäns våld mot kvinnor och ett uttryck för ojämlikhet.⁷² Därför straffas individen som köper sexuella tjänster eller handlingar och inte individen som säljer.

Även minderåriga exploateras sexuellt i prostitution. I lagen betecknas det som utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, barnet är då ett brottsoffer och handlingen har ett högre straffvärde än motsvarande handlingar som riktar sig mot vuxna.⁷³ Under senare år har så kallad sugardejting blivit vanligare i Sverige. Sugardejting innebär att en person, ofta en vuxen välbeställd man, agerar "sugardaddy" till en yngre person, en "sugarbabe" eller "sugarboy". I utbyte mot sexuella handlingar får den yngre personen ersättning i form av pengar, resor, dyra restaurangbesök och annat.⁷⁴ Både polisen och yrkesverksamma inom stadens egna verksamheter som arbetar med personer utsatta för prostitution ger uttryck för att det numera är en mycket vanlig väg för unga in i att sälja sex mot ersättning.⁷⁵

Det är svårt att säga något om omfattningen av hur många unga som har erfarenhet av sex mot ersättning. Enligt två studier som genomförts i årskurs tre på gymnasiet har 1,7 procent av killarna och 1,2 procent av tjejerna erfarenhet av sex mot ersättning. Genomsnittsåldern för att ha sex mot ersättning första gången är 14,9 år enligt studierna.⁷⁶

⁶⁹ *Sex mot ersättning* (2015), Socialstyrelsen

⁷⁰ *Strategi för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län 2020–2026*, Rapport 2019:23, Länsstyrelsen i Stockholm

⁷¹ *Sex mot ersättning* (2015), Socialstyrelsen

⁷² SOU 2010:49. *Förbud mot köp av sexuell tjänst En utvärdering 1999–2008*. Betänkande av Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst.

⁷³ Justitieutskottets betänkande 2019/20: JuU7

⁷⁴ *Människohandel för sexuella och andra ändamål*. Lägesrapport 20. Rapport 2018. Polismyndigheten

⁷⁵ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/varmland/sugardating-en-allt-vanligare-verksamhet>

⁷⁶ *Sex mot ersättning. Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga* (2015) Socialstyrelsen

Människohandel för sexuella ändamål

Människohandel för sexuella ändamål innebär att en person genom otillbörliga medel (olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons utsatta belägenhet) rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en individ i syfte att exploatera för sexuella ändamål. Om gärningen görs mot barn döms brottet som människohandel även om inte något otillbörligt medel har använts.⁷⁷ Handel med människor, inklusive barn, är idag den tredje största brottsliga verksamheten i världen, näst efter narkotika- och vapenhandel.⁷⁸ Internationella kriminella nätverk kontrollerar idag en stor del av människohandeln för sexuella ändamål.

Sexuellt våld oberoende relation

Sexuellt våld oberoende relation kan beskrivas som kränkningar och övergrepp med sexuella förtecken. Det kan vara allt från att en individ tjar sig till sex, sexuella trakasserier, till att en individ blir utsatt för våldtäkt. Det kan också handla om att tvinga någon att utföra olika typer av sexuella handlingar, eller grooming, som kan beskrivas som förberedelse till sexuella övergrepp mot barn. Sexuellt våld kan ske både i nära relation, av bekant eller okänd.⁷⁹ Skolans roll blir att inkludera samtal och undervisning om sexuell våld inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer och i dagliga samtal med elever.

Våldsprevention – MVP och Agera tillsammans

Ett trettiotal skolor i staden arbetar läsåret 2021 – 2022 med våldspreventionsprogrammen *Mentorer i våldsprevention (MVP)* och/eller *Agera tillsammans (AT)* som ett led i arbetet förebyggande mot bland annat stereotypa könsroller, arbetar med jämställdhet och för att skapa en attitydförändring kring våld. Lektionsserien *MVP* är en anpassad lektionsserie som riktar sig till elever på högstadiet och gymnasiet. *AT* är en lektionsserie som anpassad och riktar sig till elever i 10 – 11 års ålder. Eleverna får under MVP och AT ökade kunskaper kring våld, genus, normer samt tränas att bli aktiva åskådare. Läs mer om programmen i bilaga 1, *Stöd till förskolor och skolor*.

Elever, lärare och annan personal lär sig att ta ansvar för varandra och säga ifrån om de ser eller hör våld och kränkningar. Inget ingripande är för litet och alla kan göra något före, under och efter att våld sker. På ett antal skolor sker lektioner i samarbete med fältassistenter, personal från fritiden, socialförvaltningen och/eller polis. Staden har i samarbete med organisationen MÄN tagit fram fyra extra lektioner till MVP. De nya lektionerna syftar till att öka kunskaperna kring hedersrelaterat våld och förtryck och rasism. Utöver detta finns även två extra MVP lektioner kring pornografins påverkan på barn och unga.

Maskulinitetsnormer och förekomst av våld

För att motverka våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck krävs ett förebyggande arbete med att förändra begränsande hedersnormer och värderingar, bland annat synen på maskulinitet och jämställdhet. I samhällen där heder är viktigt anses det ofta självklart att hålla familjens angelägenheter inom familjen och att inte prata med utomstående, exempelvis skolan eller socialtjänsten. Detta gör det än mer angeläget att professionella särskilt inom skolan som möter barn och elever har kunskaper och kan förstå signaler på våld och hedersrelaterat våld och förtryck.⁸⁰

⁷⁷ Strategi för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län 2020–2026, Rapport 2019:23, Länsstyrelsen i Stockholm

⁷⁸ www.unicef.se

⁷⁹ Strategi för att förebygga och bekämpa våld i Stockholms län 2020–2026, Rapport 2019:23, Länsstyrelsen i Stockholm

⁸⁰ Origo (2016)

Pojkar och män står för majoriteten av allt våld i världen, så också i Stockholm. Framför allt pojkar och unga män använder och utsätts för våld. Skillnaden mellan mäns och kvinnors våldsutsatthet är dock att män oftast utsätts för våld från utomstående och på offentlig plats, medan kvinnor utsätts i hemmet och av en person som är henne närstående. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät från 2012 visade att risken för våldsutövande är 3,2 gånger högre för killar som instämmer i stereotypa påståenden om kön och om maskulinitet och femininitet.⁸¹ Att det finns en koppling mellan våldsutövande och stereotypa normer om manlighet, eller maskulinitet, är viktigt att belysa för att skapa ett effektivt förebyggande arbete i Stockholms stad.

Mäns och pojkars liv begränsas generellt av strukturer och normer som leder bort från omsorgsgivande och närhet.⁸²

Normkritik och intersektionalitet

Normkritik är ett förhållningssätt som har till syfte att synliggöra och granska vilka privilegier och normer som råder i en grupp eller i ett samhälle, exempelvis kring sexualitet, samlevnad och samhällsorganisering. Normkritik används för att se vem som inkluderas och vem som exkluderas. Normer påverkar människors handlingsmöjligheter, utbildningsval, kamratrelationer, skolprestationer och sätt att tillgodogöra sig utbildning.

Att arbeta normkritiskt innebär att analysera och ifrågasätta normer, exempelvis normer för kön, vad som anses utgöra en ”man” och ”manlighet” respektive ”kvinna” och ”kvinnlighet”, och försöka förändra genom reflektion, förändrade arbetssätt och material eller språkbruk.

Det handlar inte om att avskaffa normer, utan om att förändra dem när de begränsar människors liv och valmöjligheter. Normkritik kan på en konkret nivå handla om att kritiskt granska olika material som verksamheten använder, köpa in ett brett utbud av böcker till skolbiblioteket, fundera över sitt språkbruk och vilka bilder man använder i sin undervisning och när man gör informationsinsatser.

Intersektionalitet betyder att olika sorters diskriminering samverkar med varandra, det vill säga att en person kan bli diskriminerad både utifrån exempelvis sitt kön, etnisk tillhörighet och ålder. Intersektionalitet är ett analytiskt perspektiv som syftar till att synliggöra specifika situationer av förtryck som skapas och upprätthålls i maktrelationer i samspel mellan de olika diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder). Klass kan också vägas in i det analytiska perspektivet tillsammans med de sju diskrimineringsgrunderna.

Lokal lägesbild hedersrelaterat våld och förtryck 2018

Stockholms stad, Göteborgs stad och Malmö stad genomförde en gemensam kartläggning med ett intersektionellt perspektiv mellan åren 2017 och 2018, för att få en bild över omfattningen av det hedersrelaterade våldet och förtryckets utbredning och karaktär.⁸³ Underlaget från kartläggningen var tänkt att vara ett kunskapsunderlag och stöd för det fortsatta arbetet. Detta skulle vara ett kunskapsunderlag både för att kunna förbättra

⁸¹ Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*.

⁸² SOU 2014:6, *Män och jämställdhet*

⁸³ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt & Jan-Magnus Enelo (2018) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Del I: Sammanfattning av den kvalitativa och kvantitativa delstudien i Stockholm*. Storstädernas kartläggning 2017 – 2018. Stockholm: Stockholm stad.

möjligheter att främja, förebygga och vidta adekvata insatser för de barn, ungdomar och vuxna som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och för att kunna identifiera vilka insatser riktade mot förövare som det finns behov av.

Kartläggningen gjordes i samverkan med Örebro universitet och Halmstad Högskolan. Studien bestod av en kvalitativ intervjustudie med 235 intervjuer samt en kvantitativ enkätstudie. Totalt deltog 6 000 elever från årskurs 9 i enkätstudien från de tre storstäderna.

Det sammantagna resultatet av kartläggningen visar att många ungdomar lever med en allvarlig våldsutsatthet och under normer som förtrycker och begränsar dem. Majoriteten av dem som deltog i kartläggningen är inte beredda att söka stöd eller hjälp, till stor del för att de själva trots sin utsatthet, inte ser behovet, men också för att de har dåliga erfarenheter sedan tidigare, tror att de inte ska bli förstådda eller är rädda för att skada sina familjer. Förtroendet för organisationer som arbetar med hedersproblematik ter sig oroväckande lågt i den berörda målgruppen.

I resultaten framkommer också att ungdomar som bryter köns- och heteronormer och pojkar är utsatta i högre utsträckning än tidigare studier visat, både för begränsningar och för fysiskt och sexuellt våld.

Hedersutsatthetens omfattning varierar beroende på hur heder förstås och definieras. I kartläggningen användes två olika definitioner, dels baserad på *kontroll av sexualitet* och dels utsatthet för sanktionerat *kollektivt våld*. I studien kallas dessa för oskuldsnormer och våldsnormer. Kartläggningen i Stockholms stad visar på ett intervall av hedersutsatthet mellan *sju procent och tio procent*, det vill säga andelen av de undersökta ungdomarna i Stockholm stad som uppger att de lever med hedersrelaterade normer, våld och förtryck. På ena sidan av intervallet hittar vi den grupp ungdomar som utsatts för någon form av *kollektivt (familjen eller släkten), legitimerad våldsanvändning*, och på andra sidan av intervallet hittar vi den grupp ungdomar som lever med *normer som begränsar sexualitet* och det fria utövandet av denna. Kartläggningen visar också att de två grupperna överlappar varandra till viss del, men att det var en förvånansvärt liten överlappning.

Kartläggningen visar också att sociala mönster som uttrycks i religiösa och kulturella övertygelser, socioekonomisk marginalisering, migrationsrelaterad problematik, psykisk ohälsa och missbruk har betydelse för olika former av våld i hederskontexter. Tidigare forskning har visat att våldsfrekvensen är påfallande hög i dessa kontexter. Detta bekräftas i studien, men bara delar av hederskontexters våldsutövning motiveras av heder då även mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är vanligt förekommande.

En central slutsats är därför att våld som förekommer i hederskontexter inte nödvändigtvis beror på hedersnormer. Det förändrar inte de våldsutsattas hjälpbehov som är detsamma. Många av de intervjuade, men inte alla, har blivit svikna av sina egna familjer och därefter av myndigheterna. Det finns också de som fått god hjälp och kartläggningen ger inblick i hjälpprocesser som varit konstruktiva såtillvida att våldsutsatta genomgått processer mot ett liv de är nöjda med.

Dock har många av de våldsutsatta axlat ett stort ansvar, både i vardagliga och i akuta situationer av hedersrelaterat våld och förtryck. Yrkesverksamma visar ett stort engagemang, men de uppfattar och hanterar problematiken på olika sätt. Det är av stor vikt att alla insatser är individuellt anpassade och likvärdiga med varje enskild persons specifika behov

och resurser i centrum. Det är studiens huvudsakliga resultat att graden av ekonomisk, politisk, religiös, social och kulturell slutenhet respektive öppenhet mellan familjer och sociala grupper, har avgörande betydelse för förekomsten av våld i allmänhet och för hedersrelaterat våld och förtryck.

För att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck ska få genomslagskraft rekommenderar studien att det bör vara könsmedvetet, baserat på multipla förståelser av hedersnormer, bidra till förändrade attityder till jämlikhet, jämställdhet och barns rättigheter både bland barn och vuxna. Vidare lyfter studien att arbetet bör bestå av riktade insatser både när det gäller utbildningar, uppföljning eller stödinsatser mot hedersrelaterat våld och förtryck eller insatser som integreras i annan verksamhet.

Arbetsgivarperspektiv

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är ett dolt samhällsproblem där kvinnor, män och barn utsätts. Trots att det är ett vanligt problem så är det något som kan vara svårt att prata om. Våldet kan vara bakomliggande orsak till diffusa hälsoproblem och sjukskrivningar. Förändrat beteende eller beteende som ger anledning till oro kan vara tecken på en mängd olika tillstånd som till exempel stress, vantrivsel, utmattning, våldsutsatthet eller våldsutövande. Mot bakgrund av detta är det viktigt att personalansvariga har kunskap om att ett beteende som föranleder oro även kan vara att medarbetare är utsatta för våld i nära relationer och eller hedersrelaterat våld och förtryck.

Det är viktigt att våga fråga om våld från närstående, gärna rutinmässigt vid oro för en medarbetare eller vid upprepad korttidsfrånvaro. I bilaga 1 under rubrikerna *Rådgivande organisationer* (sidan 35) och *Webbplatser och övrigt stöd* (sidan 57) finns information om vart personal kan få råd och stöd samt material som kan vara ett stöd till chefer i arbetet mot våld och förtryck.

Om du tror att en medarbetare utsätts för våld i hemmet⁸⁴

- **Se tecknen** på att våld förekommer. Upprepad korttidsfrånvaro, svårighet att följa med på aktiviteter efter jobbet, och tät telefonkontakt med partnern under arbetstid kan vara några tecken.
- **Våga fråga.** En spontan reaktion är ofta bättre än ingen alls. Vetskapen om att andra bryr sig och tar våldet på allvar kan öka chanserna att kvinnan berättar.
- **Förbered samtalet.** Planera in ett enskilt samtal med medarbetaren. Förbered dig genom att ta reda på förutsättningarna för att få hjälp. Kan företagshälsovården hjälpa till? HR-avdelningen? Den lokala kvinnojouren?
- **Tänk på bemötandet.** Ett bra bemötande är viktigt för att skapa tillit hos den som utsätts och gör att hon eller han vågar berätta. Poängtera att du frågar av omtanke. Berätta vad du har sett, säg att du är orolig. Fråga om du kan hjälpa personen, lyssna på svaret och tro på personens berättelse. Ifrågasätt och skuldbelägg inte!
- **Stå ut.** Den som är utsatt bestämmer själv vad han eller hon vill berätta, och vilka åtgärder han eller hon vill vidta. Många som utsätts förringar våldet och skyddar förövaren. Ibland kan ett samtal så ett frö, så att man kan berätta längre fram. Orka fråga igen!

⁸⁴ Text hämtad från Suntarbetslivs webbplats. <https://www.suntarbetsliv.se/artiklar/organisatorisk-och-social-arbetsmiljo/sa-kan-ni-stotta-den-som-utsatts-for-vald/>

Bilaga 1. Stöd till förskolor och skolor

Rådgivande organisationer

Ellencentret

Ellencentret ger kostnadsfritt hjälp och stöd för de ungdomar och unga vuxna som har erfarenheter av sex mot ersättning, sex som självskadebeteende, så kallad "sugardejting" eller att bli såld av andra. Ellencentret erbjuder samtalsstöd, stöd via chatt samt handledningsmaterial till yrkesverksamma. [Ellencentret](#)

KASt - Köpare Av Sexuella Tjänster

KASt är en verksamhet i Stockholms stad som erbjuder människor som vill sluta köpa sex anonym rådgivning och stödsamtal via telefon, e-post eller tidsbokade besök, 020 – 220 440. KASt vänder sig till alla, oavsett kön eller sexuell identitet och tar även emot anhöriga till sexköpare. [Köp av sexuella tjänster - Stockholms stad \(www.socialtstod.stockholm\)](http://www.socialtstod.stockholm)

Länsstyrelsen Östergötland

Länsstyrelsen Östergötland har ett nationellt uppdrag från regeringen att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap samt könsstympling av flickor och kvinnor. Inom detta uppdrag driver Länsstyrelsen Östergötland bland annat en nationell stödtelefon som riktar sig till yrkesverksamma och ideella organisationer 010-223 57 60 och en webbplats för att stödja enskilda yrkesverksamma och nationella myndigheter i deras arbete med dessa frågor.

På webbplatsen Hedersfortryck.se finns samlad information, handböcker och stödmaterial samt länkar till vidare läsning för förskola och skola.

Mika Hälsa

Mika Hälsa är en sex- och samlevnadsmottagning som samverkar med Mikamottagningen inom Stockholms stad. Oavsett kön, könsidentitet och sexuell identitet stödjer Mika Hälsa de ungdomar som har sex mot ersättning och/eller skadar sig med sex eller är utsatta för människohandel i sexuella ändamål kan få stöd. Mika Hälsa arbetar även med stöd till de som har beroendeproblem. Telefon 08-508 255 01. [Mika Hälsa \(www.beroendecentrum.se\)](http://www.beroendecentrum.se)

Mikamottagningen

Mikamottagningen i Stockholms stad erbjuder stödjande samtal och praktisk hjälp till personer som har erfarenhet av prostitution, skadar sig med sex och/eller är utsatta för människohandel för sexuella ändamål. Mottagningen vänder sig till personer över 18 år och erbjuder även stöd till anhöriga, 08-508 25 501. [Sex mot ersättning - Stockholms stad \(www.socialtstod.stockholm\)](http://www.socialtstod.stockholm)

Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel (NMT)

Det operativa nätverket NMT leds av Jämställdhetsmyndigheten och leder arbetet mot prostitution och alla former av människohandel. Kontakta dem för råd och stöd i ärenden om prostitution och människohandel på telefon 020-390 000. [Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel](#)

ORIGO, resurscentrum mot hedersrelaterat våld

Origo är länets myndighetsgemensamma resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck. Origo är ett samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Polisregion Stockholm samt Region Stockholm. På Origo arbetar kuratorer, barnmorska och polis under samma tak och hit kan ungdomar i åldern 13 – 26 år som lever i en hederskontext, vända sig för råd och stöd. Telefonnumret för ungdomar är 020-25 30 00. Samtalet är gratis och syns inte på telefonräkningen. Ungdomar kan vara anonyma i all kontakt med Origo.

Även yrkesverksamma i länet, som möter ungdomar i sitt dagliga arbete, kan vända sig till Origo för konsultation i enskilda ärenden. Telefonnumret för yrkesverksamma är 08-508 251 20. Öppettiderna för yrkesverksamma är klockan 09.00 till 16.00. För mer information se www.origostockholm.se.

En kort informationsfilm riktad till yrkesverksamma om Origos arbete och stöd, filmens längd är 2:25 minuter. [Origo - film för yrkesverksamma](#)

En kort informationsfilm riktad till barn och unga om Origo arbete och stöd, filmens längd är 1:30 minuter. [Origo - film riktad till barn och unga](#)

Relationsvåldscentrum (RVC)

I Stockholms stad finns fyra relationsvåldscentrum. De erbjuder stöd och behandling till de som utövar våld eller till de som är eller varit utsatta för våld i nära relation samt hedersrelaterat våld och förtryck. Relationsvåldscentrum vänder sig till stadens medborgare som är över 18 år och äldre oavsett kön, könsidentitet eller sexuell identitet. Centrumen kan också vara ett stöd vid rättsprocesser. På RVC arbetar behandlare med specialistkompetens inom våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Läs mer om hur du kommer i kontakt med RVC på [Relationsvåldscentrum – RVC i Stockholms stad](#)

Relationsvåldsteam (RVT)

De flesta stadsdelsförvaltningar i Stockholms stad har ett relationsvåldsteam som kan vara ett stöd i arbetet mot våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck. De kan hjälpa de som är eller varit utsatta för våld samt erbjuda stöd till de som utövar våld. För mer information och hur du kommer med relationsvåldsteamet i din stadsdel gå till [Aldrig igen](#) eller www.stockholm.se.

Stödcentrum

I Stockholms stad finns Stödcentrum vid samtliga tre polisområden i syfte att erbjuda stöd till barn och unga (10 – 21 år) som utsatts för brott, samt tidigt uppmärksamma ungdomar misstänkta för brott. Stöd erbjuds även till personer under 18 år som blivit utnyttjade i prostitution eller sugardejting och består i stödsamtal, rådgivning och stöttning vid polisförhör och genom en eventuell rättsprocess. Vid behov av längre samtalskontakt eller behandling hänvisar Stödcentrum vidare till andra instanser inom psykiatri eller civilsamhället. Även vårdnadshavare, syskon och andra anhöriga kan få stöd och hjälp. De som är över 18 år hänvisas till Mikamottagningen (se ovan). [Stödcentrum – www.socialtstod.stockholm](http://www.socialtstod.stockholm)

Tjejers rätt i samhället (TRIS)

TRIS möter unga kvinnor och även män som utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck och våld. TRIS har även särskild kompetens i att möta ungdomar som har en intellektuell funktionsnedsättning och som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Till TRIS nationella jourtelefon 0774 – 40 66 00 kan du vända dig anonymt för

att få stöd och råd både som yrkesverksam och som hjälpsökande. Mer information på [Tjeiers rätt i samhället \(TRIS\)](#).

Förskolan – Metoder, material och utbildningar

Barnkonventionen i en låda – från Unicef

Inspirationslådan från Unicef innehåller kreativa, lekfulla och tankeväckande övningar om barnets egna rättigheter. Här hitta du övningar som kan göras med barn och med personal för att öka förståelsen för vad barnkonventionen innebär i praktiken. Till övningarna finns ett antal bilder som du kan ladda ner tillsammans med material. Materialet går att ladda ner kostnadsfritt eller beställa. [Barnkonventionen i en låda - för barn och vuxna på förskolor](#)

Jag vill veta

Brottsoffermyndigheten har en webbplats med kunskapsstöd och handledning riktad till förskole- och skolpersonal för att kunna samtala och uppmärksamma utsatta barn. Kunskapsstödet innehåller tre casefilmer med tillhörande diskussionsfrågor att göra tillsammans i arbetsgruppen samt ett antal kunskaphöjande föreläsningar inom följande områden:

- Brott och signaler
- Konsekvenser och bemötande
- Misstanke och anmälan

[Jag vill veta](#)

Jag vill veta – könsstypning och sexuella övergrepp

På Brottsoffermyndighetens webbplats *Jag vill veta* hittar du kunskapsstöd för förskolepersonal gällande könsstypning och sexuella övergrepp.

[Könsstypning - kunskapsstöd till förskolor](#)

[Sexuella övergrepp - kunskapsstöd till förskolor](#)

Jämställ.nu

En webbplats där du hittar praktiska exempel, konkreta övningar och verktyg för att arbeta med jämställdhet inom förskola och skola. Webbplatsen är framtagen av Jämställdhetsmyndigheten i samverkan med bland annat Länsstyrelserna och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). [Jämställ.nu](#)

Liten och trygg – ett stödmaterial från Brottsoffermyndigheten

I barnboken *Liten* får vi följa en liten person i en familj där bråken blir för stora. Till slut berättar Liten för personal på förskolan om hur det är hemma. *Liten* är ett anpassat material för barn i åldern 4 – 8 år. Det är Brottsoffermyndigheten i samverkan med författaren och illustratören Stina Wirsén som gjort boken och material. Lektionsplaneringar, känslkort, målarblad och bok finns kostnadsfritt att tillgå på webbplatsen. Där finns även material och information tillsammans kan uppmärksamma utsatta barn. Boken har tagits fram för att rusta barn och lära dem om deras rättigheter.

[Boken Liten](#) (Bläddringsbar webbversion, använd piltangenten för att klicka dig fram och tillbaka i boken)

[Boken Liten ljudbok](#) (Ljudbok, använd piltangenten för att klicka dig fram och tillbaka i boken)

[Läsguide till boken Liten](#)

[Frågekort - Till boken Liten](#)

[Känslkort - Till boken Liten](#)

[Liten och trygg – pedagogiska övningar](#)

Lilla boken om Stopp! Min kropp! – material och stöd

Lilla boken om Stopp! Min kropp! är en bok som ger förskolepersonal stöd i att samtala med barn i förskoleåldern om rätten till den egna kroppen. Boken och material lyfter vikten av att samtala med barn om trygg närhet, privata områden, kroppsregler och samtycke samt bra och dåliga hemligheter. Boken och materialet är framtaget av *Rädda Barnen*. [Lilla boken om Stopp! Min kropp!](#)

Lås upp – övningar för lärare och andra vuxna

Lås upp, ett material från Mångkulturellt Centrum, finns övningar som ger stöd att tillsammans med kollegor reflektera och utmana normer i bemötande, språk och arbetsmaterial i verksamheten. [Lås upp - övningar för personal](#)

Mina rättigheter – från Barnombudsmannen

Mina Rättigheter är en webbplats om barn och ungas mänskliga rättigheter. Den är fylld med kunskap, inspiration och lektioner – anpassad för barn i både förskola och skola för att lära ut om barnkonventionen. [Mina rättigheter - lektioner om barnkonventionen för förskola och skola](#)

Min kropp är min - film

Filmen *Min kropp är min* är framtagen av den ideella organisationen *Tre ska bli noll* och är en riktad film till yngre barn för att förebygga och samtala om sexuella övergrepp. Filmen är 1 minut lång. [Min kropp är min](#)

Okej med dig? – en boken och material om samtycke i förskolan

I boken *Okej med dig?* Får barn och vuxna träna på att fråga efter och läsa av andras signaler. Boken innehåller situationer som barnen kan känna igen sig i och ska vara ett stöd för att starta samtal mellan barn och vuxna om rättigheter, gränser och vikten av att fråga först. Boken lyfter vikten av ömsesidighet och rätten till kroppslig integritet för att bygga en samtyckeskultur och respektfulla relationer. Boken är ett samarbete mellan Jämställdhetsmyndigheten och Make Equal. Boken kan köpas eller laddas ner kostnadsfritt från webbplatsen. Till materialet finns en handledning till förskolepersonal, samtyckesordlista, affischer och en ramsa. [Okej med dig? – material för förskolan](#)

Jämställdhet i förskola – Skolverket

Skolverkets stöd och förslag på hur förskolan kan arbeta aktivt med jämställt förhållningssätt. [Jämställdhet i förskolan - Skolverket](#)

Vem har sagt något om kärlek? – en bok av Elaf Ali

Boken är en personlig skildring av hur ett hedersstyrt liv kan se ut gällande dagligt förtryck, som utövas av de människor som stod henne närmast. Det är också berättelsen om en

frigörelse och om modet som krävs att gå sin egen väg och göra upp min sin och sina föräldrars världsbild och historia. Boken har vävt in faktaavsnitt kring hedersförtryck samt intervjuer med författarens föräldrar som delger hur de för håller sig till hedersnormer i dag. En bok riktad till både ungdomar och skolpersonal för att få en ökad kunskap kring hedersförtryck.

Webbkurs - Heder

Webbkursen ger personal kunskaper och verktyg kring området hedersrelaterat våld och förtryck. Kursen går att göra individuellt eller i grupp. Det finns ett särskilt stödmaterial för att leda utbildningen i grupp. Webbkursen är framtagen i samarbete mellan bland annat Länsstyrelsen i Stockholms län och Origo. [Webbkurs Heder](#)

Webbutbildning hedersrelaterat våld och förtryck – Rädda barnen

En grundutbildning där du som personal får ökade kunskaper kring hedersrelaterat våld och förtryck. Utbildningen tar cirka en timma att göra. Det är viktigt att alla som arbetar med barn har en grundläggande kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck för att kunna känna igen varningssignaler och veta hur man kan stötta utsatta barn och unga. Det finns stöd i form av ett handledningsmaterial om en arbetsplats önskar göra utbildningen i grupp. Rädda Barnen har många olika webbutbildningar. Du behöver registrera dig för att få tillgång till webbutbildningen. [Rädda Barnen - Webbutbildning hedersrelaterat våld och förtryck](#)

Webbutbildning – Våld mot barn

Barnafrid vid Linköpings universitet har tagit fram en webbutbildning som ger kunskaper och verktyg att upptäcka, bemöta och hjälpa barn som varit utsatta för våld och övergrepp. Dessa barn finns mitt ibland oss och med rätt kunskap kan vi göra skillnad. Utbildningen innehåller följande kursinnehåll:

- Kapitel 1 – Våld mot barn
- Kapitel 2 – Psykiskt våld och försummelse
- Kapitel 3 – Fysiskt våld
- Kapitel 4 – Sexuella övergrepp
- Kapitel 5 – Barn på flykt
- Kapitel 6 – Hedersrelaterat våld och förtryck
- Kapitel 7 – Upptäcka, bedöma, utreda och behandla

Utbildningen kan delas upp och den avslutas med ett kunskapstest, med möjlighet till ett kursintyg. Utbildningen tar cirka en halvdag att genomföra. [Webbutbildning - Våld mot barn](#)

Förskoleklass, fritidshem, grund- och grundsärskolor – Metoder, material och utbildningar

10 minuter av frihet – en film om begränsningar och kontroll

En film som riktar sig till yrkesverksamma inom skola, socialtjänst och för ungdomar. Filmen är producerad av organisationen Tjejers rätt i samhället (TRIS) och syftet är att belysa hur situationen kan se ut för ungdomar som utsätts för begränsningar och kontroll.

Maryam är 15 år och lever ett dubbelliv. I skolan är hon en glad tjej som drömmer om kärlek och ett bekymmerslöst tonårsliv. Men det finns en annan sida av Maryams liv, hon är ständigt övervakad av familj och släktingar. En dag sätt allt på spel när hennes två liv kolliderar och allt riskeras att avslöjas. 10 minuter av frihet är en film om vardagsheder baserad på verkliga händelser. Till filmen finns ett tillhörande arbetsmaterial som innehåller övningar och diskussionsfrågor anpassade att använda både tillsammans med ungdomar och yrkesverksamma för att diskutera och uppmärksamma vardagsheder. Filmen är 19.39 minuter lång. [Tio minuter av frihet - film och arbetsmaterial](#)

Agera tillsammans (AT) - Våldsprevention

Agera tillsammans är ett anpassat lektionsmaterial, som har samma kärnkomponenter (våld, genus och aktiv åskådare), som i *Mentorer i våldsprevention*, MVP. MVP och *Agera tillsammans* vill skapa delaktighet och inflytande med eleverna och att utveckla dem att bli ”aktiva åskådare”. *Agera tillsammans* vänder sig till elever i årskurs 4 och elever i mellanstadieåldern. *Agera tillsammans* omfattar 17 färdiga lektioner á 45 minuter som bygger på dilemman, rollspel, bilder, korta videoklipp, samtal och reflektion.

I metoden ingår att genomföra ”tryggbassamtal” på skolan innan lektionerna. ”Tryggbassamtal” innebär att personal på skolan samtalat enskilt med varje elev för att stämna av om eleven har vuxen/vuxna att vända sig till på skolan om eleven själv utsätts för något jobbigt/svårt. I samtalet stämmer man även av om det finns vuxen/vuxna som de kan ta hjälp och stöd av om den ser någon annan elev utsättas för kränkningar eller trakasserier.

[Agera tillsammans - AT](#)

Ta kontakt med grundskoleavdelningen på utbildningsförvaltningen om du vill ha mer information om skolornas och stadens arbete kring Agera tillsammans och våldsprevention.

Allt du behöver veta om prostitution, människohandel och annan sexuell exploatering

Materialet *Allt du behöver veta om prostitution, människohandel och annan sexuell exploatering*, från Ellencentret, består av en riktad del till unga samt en handledningsdel riktad till vuxna som arbetar med ungdomar på skolor, fritidsgårdar eller öppna verksamheter. Materialet innehåller berättelser, frågor och svar, myter, intervjuer och övningar som kan användas i undervisning eller vid samtalsgrupper med unga för att exempelvis prata om sex mot ersättning, prostitution och annan sexuell exploatering. [Att samtala om sex mot ersättning, prostitution, människohandel och annan exploatering](#)

Av fri vilja – lektioner

Ett material från Brottsoffermyndigheten riktat till skolor. Materialet är indelat i sex teman. Till varje tema finns ett antal övningar, samtalskort samt en beskrivning av hur innehållet knyter an till olika ämnes- och kursplaner för skolformerna grundskola 7 – 9, gymnasieskola, grundsärskola och gymnasiesärskola.

Följande teman finns:

- Introduktion
- Om lagen
- Sexualbrott
- Att kommunicera (samtycke och ömsesidighet)
- Att berätta
- Från anmälan till dom

[Av fri vilja - övningar och samtalskort](#)

Barnkonventionen i en låda – från Unicef

Barnkonventionen i en låda från Unicef innehåller kreativa, lekfulla och tankeväckande övningar om barnets egna rättigheter. Här hitta du övningar som kan göras med elever och med personal för att öka förståelsen för vad barnkonventionen innebär i praktiken. Till övningarna finns ett antal bilder som du kan ladda ner tillsammans med material. Materialet är riktat till förskolor, men går även att använda i de yngre åldrarna på skolor. Ladda ner materialet kostnadsfritt. Det går också att beställa det tryckta materialet. [Barnkonventionen i en låda - för barn och vuxna i yngre åldrar](#)

Barnkonventionen - Tio lektioner om barnets rättigheter

Lektioner från Unicef för elever i åk 3 – 6 ger en introduktion till barnkonventionen och presenterar barnets rättigheter. Skolmaterialet ska ge tips om hur lärare kan undervisa om barnkonventionen och barnets rättigheter. Det tio lektionerna baserar på övningar som ger eleverna en uppfattning om vilka rättigheter de har, vilken betydelse rättigheterna har för eleven själv och för barn i andra länder. [Tio lektioner om barnets rättigheter- för åk 3 - 6](#)

Barnkonventionen – åk 7 – 9

Ett utbildningsmaterial från Unicef om barnkonventionen för elever i högstadiet. Använd övningar för att skapa diskussioner och för att öka elevernas kunskaper om barns och ungas rättigheter. [Utbildningsmaterial om barnkonventionen – för åk 7 - 9](#)

BRYT! – ett metodmaterial

Bryt! Är ett normkritiskt metodmaterial kring normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet. Fokus ligger på normer kring funktionsförmåga, etnicitet, hudfärg, religiositet, könsidentitet och könsuttryck. Genom övningar och frågor utmanas privilegier, ojämlikhet och diskriminering. Materialet är framtaget av Forum för levande historia och RFSL ungdom. [BRYT! - ett metodmaterial](#)

Eli och Roffe i puberteten – grundskolan åk 4 - 6

I den här programserien från UR får vi möta Eli och Roffe. De är bästa kompisar och befinner sig i början av puberteten. De märker att det är mycket som händer, både i kroppen och i knoppen. I varje avsnitt behandlas ett ämne som rör puberteten och vad som händer med kroppen. Till programserien finns en lärarhandledning och programserien finns även teckenspråkstolkad.

[Eli och Roffe i puberteten - grundskola åk 4 - 6](#)

[Eli och Roffe i puberteten – teckenspråkstolkad åk 4 - 6](#)

Ingen ska bli gömd och glömd

En lättläst bok om hedersrelaterat våld och förtryck riktad till ungdomar och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. Texten är anpassad för målgruppen, varvas med Pictogrambilder från Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). I boken lanseras helt nya Pictogrambilder som illustrerar barnäktenskap, tvångsäktenskap samt kvinnlig könsstympning. [Ingen ska bli gömd eller glömd](#)

Jämställ.nu

En webbplats där du hittar praktiska exempel, konkreta övningar och verktyg för att arbeta med jämställdhet inom förskola och skola. Webbplatsen är framtagen av Jämställdhetsmyndigheten i samverkan med bland annat Länsstyrelserna och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). [Jämställ.nu](#)

Liten och trygg – ett stödmaterial från Brottsoffermyndigheten

I barnboken *Liten* får vi följa en liten person i en familj där bråken blir för stora. Till slut berättar Liten för personalen på förskolan om hur det är hemma. *Liten* är anpassad för barn i åldern 4 – 8 år. Det är Brottsoffermyndigheten i samverkan med författaren och illustratören Stina Wirsén som gjort boken och material. Lektionsplaneringar, känslökort, målarblad och bok finns kostnadsfritt att tillgå på webbplatsen. Där finns även material och information tillsammans kan uppmärksamma utsatta barn. Boken har tagits fram för att rusta barn och lära dem om deras rättigheter.

[Boken Liten](#) (Bläddringsbar webbversion, använd piltangenten för att klicka dig fram och tillbaka i boken)

[Boken Liten ljudbok](#) (Ljudbok, använd piltangenten för att klicka dig fram och tillbaka i boken)

[Läsguide till boken Liten](#)

[Frågekort - Till boken Liten](#)

[Känslökort - Till boken Liten](#)

[Liten och trygg – pedagogiska övningar](#)

Lås upp – metodmaterial för elever och personal

Lås upp, ett material från Mångkulturellt Centrum, är ett normutmanande metodmaterial för dig som arbetar med elever förskoleklass – åk 6, åk 7 – 9 och på gymnasiet. Materialet ger kunskap och inbjuder till diskussion om normer kring genus, sexualitet och heder. Materialet innehåller även övningar riktade till lärare och andra vuxna, som kan användas på exempelvis arbetslagsmöten eller arbetsplatsträffar för att öka kunskaperna kring normer och privilegier. Materialet är uppdelat i olika områden:

- Upptäck normer
- Normer vs. Rättigheter
- Normer, sex och relationer
- Normer i förskolan och F – åk 6

[Läs upp – Övningar för elever och vuxna](#)

Lärlabbet: Sex på nätet – porr, kränkningar och källkritik

Hur undervisar man om porr, grooming och att ha sex på nätet? Dagens unga lever en stor del av sina liv på nätet. Att diskutera nätvanor är därför en viktig del av undervisningen kring sexualitet, samtycke och relationer. Hur kan man peka på riskerna utan att det blir skräckpropaganda? En skola berättar hur de har ett särskilt fokus på att diskutera värdegrundsfrågor kopplat till elevernas digitala liv. Filmlängd: 14 minuter.

[Lärlabbet: Sex på nätet - porr, kränkningar och källkritik](#)

Machofabriken – metodmaterial jämställdhet och motverka våld

Machofabriken är ett metodmaterial för att arbeta med jämställdhet och motverka våld till med elever och unga vuxna mellan 13 och 25 år. Fokus ligger på destruktiva killnormer och hur de påverkar oss alla. Korta filmer med tillhörande övningar. Filmerna och övningarna ger möjlighet att diskutera och reflektera kring ämnen såsom vänskap och relationer, sexuella trakasserier, samtycke, våld och ungas utsatthet på nätet. Skolan får tillgång till Machofabrikens metodmaterial genom en årlig prenumerationsavgift. Materialet är uppdelat i grundpass och fördjupningspass.

[Machofabriken - metodmaterial](#)

[Machofabriken - kortversion, fyra lektioner - kostnadsfritt att använda](#)

Mentorer i våldsprevention (MVP) - Våldsprevention

Mentorer i våldsprevention (MVP) lektionsserier är inspirerat av det amerikanska programmet *Mentors in violence prevention* som grundades 1993 av pedagogen, författaren och filmaren Jackson Katz. MÄN för jämställdhet har arbetat fram den svenska versionen av MVP-manualen.⁸⁵ För att använda materialet och leda lektionerna med elever behöver personal genomgå en grundutbildning.

MVP är ett program för skolan med mål att förebygga och stoppa pojkars och mäns våld. Elever i årskurs 7 – 9, gymnasiet och gymnasiesärskolan, får tillsammans med lärare och annan personal lära sig att ta ansvar och säga ifrån om de ser eller hör våld och kränkningar. Under en serie av 14 lektioner å en timme jobbar deltagarna mycket med fiktiva scenarier för att reflektera kring olika sätt att agera mot våld.

Temor som lyfts under lektionstillfällena är bland annat trånga genusregler, killars och mäns våld, hantera en sexualiserad vardag, grupptryck och heteronormen. Kärnan i programmet är att jobba med scenarion, diskussioner och filmer för att tillsammans reflektera på hur man kan agera mot våld i vår vardag på ett säkert sätt. Ett antal skolor i staden håller på att pilottesta sex nya lektioner i *MVP* som tar upp områdena rasism, hedersrelaterat våld och förtryck samt pornografins påverkan på barn och unga. [Mentorer i våldsprevention - MVP](#)

⁸⁵ <https://mvpsverige.se/>

Ta kontakt med grundskole- eller gymnasieavdelningen på utbildningsförvaltningen om du vill ha mer information om skolornas och stadens arbete kring *MVP* och våldsprevention.

Mina rättigheter - från Barnombudsmannen

Mina Rättigheter är en webbplats om barn och ungas mänskliga rättigheter. Den är fylld med kunskap, inspiration och lektioner – anpassad för elever i förskoleklass, grund- och grundsärskola för att lära ut om barnkonventionen. [Mina rättigheter - lektioner om barnkonventionen för förskola och skola](#)

Min kropp är min - film

Filmen *Min kropp är min* är framtagen av den ideella organisationen *Tre ska bli noll* och är en riktad film till yngre barn för att förebygga och prata om sexuella övergrepp. Filmen är 1 minut lång. [Min kropp är min](#)

Mognad och livsutrymme – förberedda lektioner för åk 5 och 6

Mognad och livsutrymme är ett stödmaterial till grundskolan, som når alla barn och kan arbeta främjande och förebyggande för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och främja jämställdhet. Stödmaterialiet syftar till att ge skolpersonal verktyg till hur skolan kan arbeta med att medvetandegöra blivande tonåringar om pubertet och mognad genom att samtala om kroppen, tankar, känslor och sexualitet under mognads- och pubertetsprocessen. Eleverna får kunskap om sin kropp och sexualitet samt insikt i rätten att få bestämma över sitt eget liv och sin kropp. [Mognad och livsutrymme - stödmaterial åk 5 – 6](#)

Okej? – filmmaterial på teckenspråk

Fem filmer som stöd för att prata med dina elever om sex, relationer, ömsesidighet, nätet eller normer. Filmerna är mellan två och fyra minuter långa. Alla filmer är textade. Målgruppen är högstadiet och gymnasiet, men i lärarmaterialet finns också förslag på hur filmerna kan användas i grupper på mellanstadiet. Till varje film finns tillhörande diskussionsfrågor och övningar att använda i anslutning till filmen. [Okej? - fem filmer, diskussionsfrågor och övningar](#)

Okej med dig? – en boken och material om samtycke i förskolan

I boken *Okej med dig?* Får barn och vuxna träna på att fråga efter och läsa av andras signaler. Boken innehåller situationer som eleverna kan känna igen sig i och ska vara ett stöd för att starta samtal mellan barn och vuxna om rättigheter, gränser och vikten av att fråga först. Boken lyfter vikten av ömsesidighet och rätten till kroppslig integritet för att bygga en samtyckeskultur och respektfulla relationer. Boken är ett samarbete mellan Jämställdhetsmyndigheten och Make Equal. Boken kan köpas eller laddas ner kostnadsfritt från webbplatsen. Till materialet finns en handledning till förskolepersonal, samtyckesordlista, affischer och en ramsa. [Okej med dig? – material för förskolan](#)

Reality check – lektioner kring samtal om pornografi

På webbsidan hittar lektionsupplägg handledning och övningar kring hur man kan jobba med elever på högstadiet och gymnasiet kring pornografins påverkan. [Reality check - att prata om pornografi](#)

Samtala om våld – bildstödsmaterial

Ett material, från Västra Götalands Regionen, som ger stöd vid samtal om våld med elever med intellektuell funktionsnedsättning eller elever med kommunikation svårigheter.

Materialet innehåller bland annat kommunikationskort, bildstöd och reda-ut-häften. [Samtala om våld - bildstöd](#)

Sexbyrån – UR serie – för grund- och gymnasiesärskolan

Varför får tjejer mens? Hur gör man för att visa att man är intresserad av någon? Var får man onanera? Måste man ha sex om man är ihop? Det är några av frågorna i *Sexbyrån*, en serie om kroppen, kärlek, relationer och sex som i första hand vänder sig till i elever i grund- och gymnasiesärskolans. Serien är en bearbetning av originalserien *Sexbyrån* från 2013 och har en tillhörande lärarhandledning. Programmen är mellan 7 – 16 minuter långa. *Sexbyrån* tar upp följande teman:

- Puberteten – Vad händer i kroppen?
- Att vara kär – Hur känns det att vara kär?
- Om sex – Ja och nej känslor. Om att vara kåt.
- Säker sex – Varför ska man använda kondom?
- Vara ihop – Hur blir man ihop?
- Nätet – Vett och etikett på nätet. Hur dejtar man på nätet?

[Sexbyrån - grund- och gymnasiesärskola - länk sliplay.se](#)

[Sexbyrån - Grundsär- och gymnasiesärskolan - UR länk med lärarhandledning](#)

Sex, samtycke och relationer – metodmaterial på webben

Metodmaterialet ger förslag på lektioner till upplägg och arbetsuppgifter om sex, samtycke och relationer som utgår ifrån ett jämställdhets- och våldsförebyggande perspektiv.

Materialet är anpassat till läroplanen för grundskolan (åk 6–9) och kursplanen för samhällskunskap, men kan även anpassas till andra ämnen, åldersgrupper och sammanhang. Metodmaterialet är framtaget av Kvinnolobbyn i samarbete med lärare.

[Metodmaterial - Sex och relationer - 8 lektioner](#)

Skolkurage

Skolkurage, är ett lärmaterial från Maskrosbarn för att identifiera, bemöta och stötta elever som har föräldrar med missbruk, psykisk ohälsa eller som utsätter dem för våld. Materialet innehåller guider och verktyg för att hjälpa dig att identifiera de eleverna och för att prata med dem om detta, både enskilt och i grupp. Materialet är framtaget tillsammans med ungdomar och skolpersonal. *Skolkurage* riktas främst till lärare i högstadiet och gymnasiet, men går också att använda av andra professioner som ser en användning av det. [Skolkurage - material från Maskrosbarn](#)

Skolverket

Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter är ett material som ger stöd till hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck [Hedersrelaterat våld och förtryck – Skolverket](#). Denna version gäller fram till och med vårterminen 2022.

Från och höstterminen 2022 gäller följande version av *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter* från Skolverket. [Hedersrelaterat våld och förtryck - Skolverket 2022](#)

Stjärnlösa nätter – en bok av Arkan Asaad

Stjärnlösa nätter handlar om Amår som växer upp i en svensk småstad i en kurdisk familj, med en stark dominerande far. När han är arton år beger sig familjen på en bilsemester till släkten i Irak. Det är första gången på många år som de reser tillbaka, och alla har höga förväntningar. När de är på plats efter en strapatsrik resa genom Europa blir det en rad kulturkrockar. För Amår, som flyttat hemifrån i Sverige är det till exempel naturligt att ställa sig vid diskbänken, men han blir bortmotad av de kvinnliga släktingarna med fniss och förebråelser. Amår är först väldigt glad att återse sin jämnåriga kusin Amina. Men får en chock när det visar sig att han far över hans huvud har bestämt att de ska gifta sig. Amår klarar inte trycket från släkten och går med på giftermål, men ångar sig. Då utbryter det verkliga helvetet. Till boken finns ett studiematerial som är baserat på boken. [Studiematerial till Stjärnlösa nätter](#)

Stopp! Min kropp! – ett material för förskoleklass, fritidshem och lågstadiet

I *Stopp! Min kropp!* finns tips och råd om hur man kan börja prata med barn i olika åldrar om kroppen och gränser. Materialet är framtaget av Rädda Barnen.

Stopp! Min kropp har sex olika teman med korta filmer, frågekort och arbetsblad som man kan arbeta med i förskoleklass, fritidshem och lågstadiet.

Tema 1 - Lätta och jobbiga känslor

Tema 2 – Min alldeles egna kropp

Tema 3 – Stop! Min kropp!

Tema 4 – Det här är förbjudet

Tema 5 – Bra och dåliga hemligheter

Tema 6 – Trygg på nätet

[Stopp! Min kropp - material och filmer](#)

Stopp! Min kropp! – material för förskola och förskoleklass

Lilla boken om Stopp! Min kropp! är en bok som ger stöd i att samtala med barn i förskoleåldern om rätten till den egna kroppen. Boken och material lyfter vikten av att samtala med barn om trygg närhet, privata områden, kroppsregler och samtycke samt bra och dåliga hemligheter. Boken och materialet är framtaget av Rädda Barnen. [Lilla boken om Stopp! Min kropp!](#)

Vem har sagt något om kärlek? – en bok av Elaf Ali

Boken är en personlig skildring av hur ett hedersstyrkt liv kan se ut gällande dagligt förtryck, som utövas av de människor som stod henne närmast. Det är också berättelsen om en frigörelse och om modet som krävs att gå sin egen väg och göra upp min sin och sina föräldrars världsbild och historia. Boken har vävt in faktaavsnitt kring hedersförtryck samt intervjuer med författarens föräldrar som delger hur de för håller sig till hedersnormer i dag. En bok riktad till både ungdomar och skolpersonal för att få en ökad kunskap kring hedersförtryck.

Vill du? - RFSU

Hur kan man främja ömsesidigt sex i skolans sex- och samlevnadsundervisning? *Vill du?* är åtta korta filmer och en lärarhandledning med diskussionsfrågor framtagen av RFSU. Syftet med materialet är att förebygga kränkningar, övergrepp och sexuellt våld.

En utgångspunkt för *Vill du?* är att lyfta både positiva och negativa teman kopplat till sexualitet genom att fokusera på kommunikation och ömsesidighet i praktiken och uppmärksamma frågor kring hur man kan visa vad man vill och hur man kan veta vad någon annan vill. Det finns två kostnadsfria lärarhandledningar, en för högstadiet och en för gymnasiet att ladda ner. [Vill du?](#)

Våga förstå! – ett kommunikationsverktyg

Kommunikationsverktyget *Våga förstå!* gör det möjligt för barn och unga i olika åldrar och med olika typer av kommunikationssvårigheter att få stöd i att uttrycka sina känslor och berätta om sin utsatthet med hjälp av emojis och bilder. Kommunikationsverktyget inkluderar även emojis och bilder kring hedersrelaterat våld och förtryck. Kommunikationsverktyget har tagits fram i samarbete mellan Länsstyrelsen Östergötland och TRIS (Tjejers rätt i samhället). [Våga förstå! - ett kommunikationsverktyg](#)

Webbkurs - Heder

Webbkursen ger personal kunskaper och verktyg kring området hedersrelaterat våld och förtryck. Kursen går att göra individuellt eller i grupp. Det finns ett särskilt stödmaterial för att leda utbildningen i grupp. Webbkursen är framtagen i samarbete mellan bland annat Länsstyrelsen i Stockholms län och Origo. [Webbkurs Heder](#)

Webbutbildning hedersrelaterat våld och förtryck – Rädda barnen

En grundutbildning där personal får ökade kunskaper kring hedersrelaterat våld och förtryck. Utbildningen tar cirka en timma att göra. Det är viktigt att alla som arbetar med barn har en grundläggande kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck för att kunna känna igen varningssignaler och veta hur man kan stötta utsatta barn och unga. Det finns stöd i form av ett handledningsmaterial om en arbetsplats önskar göra utbildningen i grupp. Rädda Barnen har många olika webbutbildningar. Du behöver registrera dig för att få tillgång till webbutbildningen. Utbildningen tar drygt en timme att genomföra. [Rädda Barnen - Webbutbildning hedersrelaterat våld och förtryck](#)

Webbutbildning – sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel

En webbutbildning från Jämställdhetsmyndigheten som förklarar sambandet mellan prostitution och människohandel och kopplingen till jämställdhet och mäns våld mot kvinnor. Utbildningen består av fyra delar. Den första delen ger grundläggande kunskap om ämnet. Därefter följer två spår: Ett med fokus på prostitution och sexuell exploatering av barn, och ett annat spår med fokus på människohandel för alla ändamål. Den fjärde delen handlar om att upptäcka, agera och bemöta. Utbildningen tar drygt 2 timmar. [Webbutbildning - sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel](#)

Webbutbildning – Våld mot barn

Barnafrid vid Linköpings universitet har tagit fram en webbutbildning som ger kunskaper och verktyg att upptäcka, bemöta och hjälpa barn som varit utsatta för våld och övergrepp. Dessa barn finns mitt ibland oss och med rätt kunskap kan vi göra skillnad. Utbildningen innehåller följande kursinnehåll:

- Kapitel 1 – Våld mot barn
- Kapitel 2 – Psykiskt våld och försummelse
- Kapitel 3 – Fysiskt våld
- Kapitel 4 – Sexuella övergrepp
- Kapitel 5 – Barn på flykt

- Kapitel 6 – Hedersrelaterat våld och förtryck
- Kapitel 7 – Upptäcka, bedöma, utreda och behandla

Utbildningen kan delas upp och den avslutas med ett kunskapstest, med möjlighet till ett kursintyg. Utbildningen tar cirka en halvdag att genomföra. [Webbutbildning - Våld mot barn](#)

Wow! - RFSU

Wow! är en tidning för skolelever i åldern 8 – 10 år, från RFSU. Den kan läsas av elever på egen hand, men kan också fungera som en samtalsstartare i skolans sexualundervisning. Till materialet finns en lärarhandledning. Tidningen är kostnadsfri (endast porto tillkommer).

[Wow! - för elever 8 - 10 år](#), beställ tidningen och ladda ner lärarhandledningen.

UR Samtiden har spelat in ett program som ger stöd till hur man kan undervisa kring sexualitet, samtycke och relationer på låg- och mellanstadiet har i samarbete med RFSU.

[Länk](#)

Youmo i praktiken – från MUCF

Youmo i praktiken är ett stöd och ger vägledning för vuxna att våga börja prata om sexualitet, hälsa, relationer och jämställdhet med unga som är nya i Sverige på ett inkluderande sätt.

Vägledningen ger stöd för att både hålla enskilda samtal och samtal med unga i grupp. *Youmo i praktiken* innehåller övningar som utgår från sajten youmo.se som på sex olika språk presenterar information om sex, hälsa, och relationer till unga som är nya i Sverige.

Vägledningen har under 2020 uppdaterats med fler metoder om rasism och droger. Det finns även uppdaterade texter som innehåller kunskap och perspektiv som kan vara bra att ha inför samtal om alkohol och droger och religion. [Youmo i praktiken - stöd och vägledning för vuxna från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor \(MUCF\)](#).

Gymnasie- och gymnasiesärskolor – Metoder, material och utbildningar

10 minuter av frihet – en film om begränsningar och kontroll

En film som riktar sig till yrkesverksamma inom skola, socialtjänst och för ungdomar. Filmen är producerad av organisationen Tjejers rätt i samhället (TRIS) och syftet är att belysa hur situationen kan se ut för ungdomar som utsätts för begränsningar och kontroll.

Maryam är 15 år och lever ett dubbelliv. I skolan är hon en glad tjej som drömmer om kärlek och ett bekymmerslöst tonårsliv. Men det finns en annan sida av Maryams liv, hon är ständigt övervakad av familj och släktingar. En dag sätt allt på spel när hennes två liv kolliderar och allt riskeras att avslöjas. 10 minuter av frihet är en film om vardagsheder baserad på verkliga händelser. Till filmen finns ett arbetsmaterial som innehåller övningar och diskussionsfrågor anpassade att använda både tillsammans med ungdomar och yrkesverksamma för att diskutera och uppmärksamma vardagsheder. Filmen är 19.39 minuter lång. [Tio minuter av frihet - film och arbetsmaterial](#)

Allt du behöver veta om prostitution, människohandel och annan sexuell exploatering

Materialet *Allt du behöver veta om prostitution, människohandel och annan sexuell exploatering*, från Ellencentret, består av en riktad del till unga samt en handledningsdel riktad till vuxna som arbetar med ungdomar på skolor, fritidsgårdar eller öppna verksamheter. Materialet innehåller berättelser, frågor och svar, myter, intervjuer och övningar som kan användas i undervisning eller vid samtalsgrupper med unga för att exempelvis prata om sex mot ersättning, prostitution och annan sexuell exploatering. [Att samtala om sex mot ersättning, prostitution, människohandel och annan exploatering](#)

Av fri vilja – lektioner

Ett nytt material från Brottsoffermyndigheten riktat till skolor. Materialet är indelat i sex teman. Till varje tema finns ett antal övningar, samtalskort samt en beskrivning av hur innehållet knyter an till olika ämnes- och kursplaner för skolformerna grundskola 7 – 9, gymnasieskola, grundsärskola och gymnasiesärskola.

Följande teman finns:

- Introduktion
- Om lagen
- Sexualbrott
- Att kommunicera (samtycke och ömsesidighet)
- Att berätta
- Från anmälan till dom

[Av fri vilja - övningar och samtalskort](#)

BRYT! – ett metodmaterial

Bryt! Är ett normkritiskt metodmaterial kring normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet. Fokus ligger på normer kring funktionsförmåga, etnicitet, hudfärg, religiositet, könsidentitet och könsuttryck. Genom övningar och frågor utmanas privilegier, ojämlikhet och diskriminering. Materialet är framtaget av Forum för levande historia och RFSL ungdom. [BRYT! - ett metodmaterial](#)

Ingen ska bli gömd och glömd

En lättläst bok om hedersrelaterat våld och förtryck riktad till ungdomar och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. Texten är anpassad för målgruppen, varvas med Pictogrambilder från Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). I boken lanseras helt nya Pictogrambilder som illustrerar barnäktenskap, tvångsäktenskap samt kvinnlig könsstympning. [Ingen ska bli gömd eller glömd](#)

Jämställ.nu

En webbplats där du hittar praktiska exempel, konkreta övningar och verktyg för att arbeta med jämställdhet inom förskola och skola. Webbplatsen är framtagen av Jämställdhetsmyndigheten i samverkan med bland annat Länsstyrelserna och SKR. [Jämställ.nu](#)

Lås upp – metodmaterial för elever och personal

Lås upp är ett normutmanande metodmaterial för dig som arbetar med elever förskoleklass – åk 6, åk 7 – 9 och på gymnasiet. Materialet ger kunskap och inbjuder till diskussion om normer kring genus, sexualitet och heder. Materialet innehåller även övningar riktade till lärare och andra vuxna för att kunna användas på arbetslagsmöten eller arbetsplatsträffar för att öka kunskaperna kring normer och privilegier. Materialet är uppdelat i olika områden:

- Upptäck normer
- Normer vs. Rättigheter
- Normer, sex och relationer
- Normer i förskolan och F – åk 6

[Lås upp – Övningar för elever och vuxna](#)

Lärlabbet: Sex på nätet – porr, kränkningar och källkritik

Hur undervisar man om porr, grooming och att ha sex på nätet? Dagens unga lever en stor del av sina liv på nätet. Att diskutera nätvanor är därför en viktig del av undervisningen kring sexualitet, samtycke och relationer. Hur kan man peka på riskerna utan att det blir skräckpropaganda? En skola berättar hur de har ett särskilt fokus på att diskutera värdegrundsfrågor kopplat till elevernas digitala liv. Filmlängd: 14 minuter.

[Lärlabbet: Sex på nätet - porr, kränkningar och källkritik](#)

Machofabriken – metodmaterial jämställdhet och motverka våld

Machofabriken är ett metodmaterial för att arbeta med jämställdhet och motverka våld till med elever och unga vuxna mellan 13 och 25 år. Fokus ligger på destruktiva killnormer och hur de påverkar oss alla. Materialet består av korta filmer med tillhörande övningar. Filmerna och övningarna ger möjlighet att diskutera och reflektera kring ämnen såsom vänskap och relationer, sexuella trakasserier, samtycke, våld och ungas utsatthet på nätet. Skolan får tillgång

till Machofabriken's metodmaterial genom en årlig prenumerationsavgift. Materialet är uppdelat i grundpass och fördjupningspass.

[Machofabriken - metodmaterial](#)

[Machofabriken - kortversion, fyra lektioner - kostnadsfritt att använda](#)

Mentorer i våldsprevention (MVP) - Våldsprevention

Mentorer i våldspreventions (MVP) lektionsserier är inspirerat av det amerikanska programmet *Mentors in violence prevention* som grundades 1993 av pedagogen, författaren och filmaren Jackson Katz. MÄN för jämställdhet har arbetat fram den svenska versionen av MVP-manualen.⁸⁶ För att använda materialet och leda lektionerna med elever behöver personal genomgå en grundutbildning.

MVP är ett program för skolan med mål att förebygga och stoppa pojkars och mäns våld. Elever i årskurs 7 – 9, gymnasiet och gymnasiesärskolan, får tillsammans med lärare och annan personal lära sig att ta ansvar och säga ifrån om de ser eller hör våld och kränkningar. Under en serie av 14 lektioner å en timme jobbar deltagarna mycket med fiktiva scenarier för att reflektera kring olika sätt att agera mot våld.

Teman som lyfts under lektionstillfällena är bland annat trånga genusregler, killars och mäns våld, hantera en sexualiserad vardag, grupptryck och heteronormen. Kärnan i programmet är att jobba med scenarion, diskussioner och filmer för att tillsammans reflektera på hur man kan agera mot våld i vår vardag på ett säkert sätt. Ett antal skolor i staden håller på att pilottesta sex nya lektioner i *MVP* som tar upp områdena rasism, hedersrelaterat våld och förtryck samt pornografins påverkan på barn och unga. [Mentorer i våldsprevention - MVP](#)

Ta kontakt med grundskole- eller gymnasieavdelningen på utbildningsförvaltningen om du vill ha mer information om skolornas och stadens arbete kring *MVP* och våldsprevention.

Mina rättigheter - Barnombudsmannen

Mina Rättigheter är en webbplats om barn och ungas mänskliga rättigheter. Den är fylld med kunskap, inspiration och lektioner – anpassad för elever i förskola, grundskola, grundsärskola och gymnasiet för att lära ut om barnkonventionen. [Mina rättigheter - lektioner om barnkonventionen för förskola och skolaskola](#)

Okej? – filmmaterial på teckenspråk

Fem filmer som stöd för att prata med dina elever om sex, relationer, ömsesidighet, nätet och normer. Filmerna är mellan två och fyra minuter långa. Alla filmer är textade. Målgruppen är högstadiet och gymnasiet. Till varje film finns tillhörande diskussionsfrågor och övningar att använda i anslutning till filmen. [Okej? - fem filmer, diskussionsfrågor och övningar](#)

Reality check – lektioner kring hur samtala om pornografen

På webbsidan hittar lektionsupplägg handledning och övningar kring hur man kan jobbar med elever på högstadiet och gymnasiet kring pornografins påverkan. [Reality check - att prata om pornografi med elever](#)

⁸⁶ <https://mvpsverige.se/>

Samtala om våld – bildstödsmaterial

Ett material, från Västra Götalands Regionen, som ger stöd vid samtal om våld med elever med intellektuell funktionsnedsättning eller kommunikation svårigheter. Materialet innehåller bland annat kommunikationskortor, bildstöd och reda-ut-häften. [Samtala om våld - bildstöd](#)

Sexbyrån – för grund- och gymnasiesärskolan

Varför får tjejer mens? Hur gör man för att visa att man är intresserad av någon? Var får man onanera? Måste man ha sex om man är ihop? Det är några av frågorna i *Sexbyrån*, en serie från Utbildningsradion (UR) om kroppen, kärlek, relationer och sex som i första hand vänder sig till i elever i grund- och gymnasiesärskolans. Serien är en bearbetning av originalserien *Sexbyrån* från 2013 och har en tillhörande lärarhandledning. Programmen är mellan 7 – 16 minuter långa. *Sexbyrån* tar upp följande teman:

- Puberteten – Vad händer i kroppen?
- Att vara kär – Hur känns det att vara kär?
- Om sex – Ja och nej känslor. Om att vara kåt.
- Säker sex – Varför ska man använda kondom?
- Vara ihop – Hur blir man ihop?
- Nätet – Vett och etikett på nätet. Hur dejtar man på nätet?

[Sexbyrån - grund- och gymnasiesärskola - länk sliplay.se](#)

[Sexbyrån - Grundsär- och gymnasiesärskolan - UR länk med lärarhandledning](#)

Sex, samtycke och relationer – metodmaterial

Metodmaterialet ger förslag på lektioner till upplägg och arbetsuppgifter om sex, samtycke och relationer som utgår ifrån ett jämställdhets- och våldsförebyggande perspektiv.

Materialet är anpassat till läroplanen för grundskolan (åk 6–9) och kursplanen för samhällskunskap, men övningar kan även anpassas till andra ämnen, åldersgrupper och sammanhang. Metodmaterialet är framtaget av Kvinnolobbyn i samarbete med lärare.

[Metodmaterial - Sex och relationer - 8 lektioner](#)

Skolkurage

Skolkurage, är ett lärmaterial från Maskrosbarn för att identifiera, bemöta och stötta elever som har föräldrar med missbruk, psykisk ohälsa eller som utsätter dem för våld. Materialet innehåller guider och verktyg för att hjälpa dig att identifiera de eleverna och för att prata med dem om detta, både enskilt och i grupp. Materialet är framtaget tillsammans med ungdomar och skolpersonal. *Skolkurage* riktas främst till lärare i högstadiet och gymnasiet, men går också att använda av andra professioner som ser en användning av det. [Skolkurage - material från Maskrosbarn](#)

Skolverket

Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter är ett material som ger stöd till hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck [Hedersrelaterat våld och förtryck - Skolverket](#). Denna version gäller fram till och med vårterminen 2022.

Från och höstterminen 2022 gäller följande version av *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter* från Skolverket. [Hedersrelaterat våld och förtryck - Skolverket 2022](#)

Stjärnlösa nätter – en bok av Arkan Asaad

Stjärnlösa nätter handlar om Amår som växer upp i en svensk småstad i en kurdisk familj, med en stark dominerande far. När han är arton år beger sig familjen på en bilsemester till släkten i Irak. Det är första gången på många år som de reser tillbaka, och alla har höga förväntningar. När de är på plats efter en strapatsrik resa genom Europa blir det en rad kulturkrockar. För Amår, som flyttat hemifrån i Sverige är det till exempel naturligt att ställa sig vid diskbänken, men han blir bortmotad av de kvinnliga släktingarna med fniss och förebråelser. Amår är först väldigt glad att återse sin jämnåriga kusin Amina. Men får en chock när det visar sig att han far över hans huvud har bestämt att de ska gifta sig. Amår klarar inte trycket från släkten och går med på giftermål, men ångar sig. Då utbryter det verkliga helvetet. Till boken finns ett studiematerial som är baserat på boken. [Studiematerial till Stjärnlösa nätter](#)

Vem har sagt något om kärlek? – en bok av Elaf Ali

Boken är en personlig skildring av hur ett hedersstyrkt liv kan se ut gällande dagligt förtryck, som utövas av de människor som stod henne närmast. Det är också berättelsen om en frigörelse och om modet som krävs att gå sin egen väg och göra upp min sin och sina föräldrars världsbild och historia. Boken har vävt in faktaavsnitt kring hedersförtryck samt intervjuer med författarens föräldrar som delger hur de för håller sig till hedersnormer i dag. En bok riktad till både ungdomar och skolpersonal för att få en ökad kunskap kring hedersförtryck.

Vill du? - RFSU

Hur kan man främja ömsesidigt sex i skolans sex- och samlevnadsundervisning? *Vill du?* är åtta korta filmer och en lärarhandledning med diskussionsfrågor framtagen av RFSU. Syftet med materialet är att förebygga kränkningar, övergrepp och sexuellt våld.

En utgångspunkt för *Vill du?* är att lyfta både positiva och negativa teman kopplat till sexualitet genom att fokusera på kommunikation och ömsesidighet i praktiken och uppmärksamma frågor kring hur man kan visa vad man vill och hur man kan veta vad någon annan vill. Det finns två kostnadsfria lärarhandledningar, en för högstadiet och en för gymnasiet att ladda ner. [Vill du?](#)

Våga förstå! – ett kommunikationsverktyg

Kommunikationsverktyget *Våga förstå!* gör det möjligt för barn och unga i olika åldrar och med olika typer av kommunikationssvårigheter att få stöd i att uttrycka sina känslor och berätta om sin utsatthet med hjälp av emojis och bilder. Kommunikationsverktyget inkluderar även emojis och bilder kring hedersrelaterat våld och förtryck. Kommunikationsverktyget har tagits fram i samarbete mellan Länsstyrelsen Östergötland och TRIS (Tjejs rätt i samhället). [Våga förstå! - ett kommunikationsverktyg](#)

Webbkurs - Heder

Webbkursen ger personal kunskaper och verktyg kring området hedersrelaterat våld och förtryck. Kursen går att göra individuellt eller i grupp. Det finns ett särskilt stödmaterial för att

leda utbildningen i grupp. Webbkursen är framtagen i samarbete mellan bland annat Länsstyrelsen i Stockholms län och Origo. [Webbkurs Heder](#)

Webbutbildning hedersrelaterat våld och förtryck – Rädda barnen

En grundutbildning personal får ökade kunskaper kring hedersrelaterat våld och förtryck. Utbildningen tar cirka en timma att göra. Det är viktigt att alla som arbetar med barn har en grundläggande kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck för att kunna känna igen varningssignaler och veta hur man kan stötta utsatta barn och unga. Det finns stöd i form av ett handledningsmaterial om en arbetsplats önskar göra utbildningen i grupp. Rädda Barnen har många olika webbutbildningar. Du behöver registrera dig för att få tillgång till webbutbildningen. Utbildningen tar drygt 1 h att genomföra. [Rädda Barnen - Webbutbildning hedersrelaterat våld och förtryck](#)

Webbutbildning – sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel

En webbutbildning från Jämställdhetsmyndigheten som förklarar sambandet mellan prostitution och människohandel och kopplingen till jämställdhet och mäns våld mot kvinnor. Utbildningen består av fyra delar. Den första delen ger grundläggande kunskap om ämnet. Därefter följer två spår: Ett med fokus på prostitution och sexuell exploatering av barn, och ett annat spår med fokus på människohandel för alla ändamål. Den fjärde delen handlar om att upptäcka, agera och bemöta. Utbildningen tar cirka 2 timmar att genomföra. [Webbutbildning - sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel](#)

Webbutbildning – Våld mot barn

Barnafrid vid Linköpings universitet har tagit fram en webbutbildning som ger kunskaper och verktyg att upptäcka, bemöta och hjälpa barn som varit utsatta för våld och övergrepp. Dessa barn finns mitt ibland oss och med rätt kunskap kan vi göra skillnad. Utbildningen innehåller följande kursinnehåll:

- Kapitel 1 – Våld mot barn
- Kapitel 2 – Psykiskt våld och försummelse
- Kapitel 3 – Fysiskt våld
- Kapitel 4 – Sexuella övergrepp
- Kapitel 5 – Barn på flykt
- Kapitel 6 – Hedersrelaterat våld och förtryck
- Kapitel 7 – Upptäcka, bedöma, utreda och behandla

Utbildningen kan delas upp och den avslutas med ett kunskapstest, med möjlighet till ett kursintyg. Utbildningen tar cirka en halvdag att genomföra. [Webbutbildning - Våld mot barn](#)

Youmo i praktiken

Youmo i praktiken är ett stöd och ger vägledning för vuxna att våga börja prata om sexualitet, hälsa, relationer och jämställdhet med unga som är nya i Sverige på ett inkluderande sätt. Vägledningen ger stöd för att både hålla enskilda samtal och samtal med unga i grupp och den är skriven för att tilltala och passa olika professioner och vuxna som möter unga som är nya i Sverige. *Youmo i praktiken* innehåller övningar som utgår från sajten youmo.se som på sex olika språk presenterar information om sex, hälsa, och relationer till unga som är nya i Sverige. Vägledningen är framtagen av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF).

Vägledningen har under 2020 uppdaterats med fler metoder om rasism och droger. Det finns även uppdaterade texter som innehåller kunskap och perspektiv som kan vara bra att ha inför samtal om alkohol och droger eller religion.

[Youmo i praktiken - stöd och vägledning för vuxna](#)

Webbplatser och övrigt stöd

Barnafrid – ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn

Barnafrid är ett nationellt kunskapscentrum vid Linköpings universitet med uppdrag att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn [Barnafrid](#).

Dag att prata om

En webbplats med information om sexuella övergrepp, våld mot barn och skilda föräldrar till barn, vuxna och yrkesverksamma.

[Dags att prata om - sexuella övergrepp för yrkesverksamma](#)

[Dags att prata om - våld mot barn för yrkesverksamma](#)

[Dags att prata om - skilda föräldrar för yrkesverksamma](#)

Dina rättigheter

På webbplatsen, från Rädda Barnen, hittar du riktade sidor till lärare och skolor med kunskaper och information om hur hedersnormer påverkar flickor och pojkars liv, hjälp att tolka signalerna och förslag på handlingsplaner, lektionsupplägg samt fallbeskrivningar att använda med kollegor och elever. Du hittar också en sammanställning över organisationer, jourer och webbplatser som ger stöd gällande hedersrelaterat våld och förtryck. [Dina rättigheter](#)

Jag vill veta – en webbplats

Brottsoffermyndigheten har en webbplats med kunskapsstöd och handledning riktad till förskole- och skolpersonal för att kunna samtala och uppmärksamma utsatta barn som man tror upplevt våld, blivit utsatta för misshandel och/eller omsorgssvikt. Kunskapsstödet innehåller tre casefilmer med tillhörande diskussionsfrågor samt kunskapshöjande föreläsningar inom tre områden:

- Brott och signaler
- Konsekvenser och bemötande
- Misstanke och anmälan

Du hittar allt material på webbplatsen [Jag vill veta](#).

Johan och Eva – en film om normaliseringsprocessen - arbetsgivarperspektivet

Polismyndighetens film *Johan och Eva* är en film om svartsjuka och våld i nära relationer. Filmen handlar om ett ungt par som får problem i sitt förhållande och ger en bild av den så kallade normaliseringsprocessen. Filmen att ses av chefer Filmens längd är 4:12 minuter.

[Johan och Eva - en film om normaliseringsprocessen](#)

Jämställdhetsmyndigheten – JÄMY

Jämställdhetsmyndigheten har regeringens uppdrag att samordna, följa upp och ge stöd inom jämställdhetsområdet. Myndigheten är med och driver arbetet mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, våldsförebyggande arbete, prostitution, människohandel och sexuella trakasserier. [Jämställdhetsmyndigheten](#)

Nationellt center för kvinnofrid - arbetsgivarperspektivet

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet har regeringens uppdrag att höja kunskapen nationellt om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. På NCK webbplats hittar du webbkurs om våld. Den ger grundläggande kunskaper om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. När utbildningen är genomförd kan kursdeltagaren ladda ner ett kursintyg. www.nck.uu.se,

Vid NCK finns även Sveriges stödlinje dit våldsutsatta kan vända sig www.kvinnofridslinjen.se.

Rätt att veta! – webbutbildning

Rätt att veta! en kostnadsfri utbildning från MUCF⁸⁷ för skolpersonal som möter unga som är nya i Sverige. Utbildningen tar ungefär två timmar att genomföra. Det är enkelt att dela upp utbildningen utifrån dina egna önskemål och möjligheter. Utbildningen blandas med videointervjuer med experter och yrkesverksamma, metoder, interaktiva övningar, ordlistor, reflektionsövningar att genomföra själv eller i grupp och ordlistor.

- Kroppen
- Kärlek och vänskap
- Sex
- Jag
- Familjen
- Tobak, alkohol och droger
- Våld och orättvisor
- Att må dåligt
- Att ta hjälp

[Rätt att veta - webbutbildning för skolpersonal](#)

Skolans ansvar – anmälningsplikt

På Skolverkets webbsida finns stöd om anmälningsplikten och om skolans ansvar för barn som far illa eller riskerar att göra det. [Skolans ansvar - orosanmälningar](#)

Socialstyrelsen har tagit fram stöd till bland annat skolor kring anmälan till socialnämnden vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa. [Stödmaterial vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa](#)

Suntarbetsliv – arbetsgivarperspektivet

Suntarbetsliv erbjuder artiklar som ger stöd till chefer i arbetet mot våld i nära relationer samt inspiration om hur andra chefer arbetat med området.

[Så kan ni stötta den som utsätts för våld](#)

[Han vågar fråga](#)

[Hon hjälper chefer stötta mot våld i hemmet](#)

⁸⁷ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) – arbetsgivarperspektivet

Att utsättas för våld av en närstående person kan få stora konsekvenser för en medarbetares arbetsförmåga, hälsa och livssituation. SKR har tagit fram ett stödmaterial till chefer, hur man kan stödja utsatt medarbetare med att få rätt stöd och hjälp. Arbetsplatsen kan vara den enda trygga platsen för en del. Stödmaterialet innehåller: Kunskaper om våld i nära relationer, stöd för att hålla samtal, råd om hur du som chef kan agera, material för att prata om våld i nära relationer på ett APT och kontaktuppgifter till aktörer som ger skydd och stöd till våldsutsatta. [Våld i nära relationer – stöd till dig som är chef](#)

UMO och Youmo

UMO och YOUMO är ungdomsmottagningarnas två webbplatser för alla som är mellan 13 och 25 år. På [UMO.se](#) kan ungdomar och unga vuxna få kunskap om kroppen, jämställdhet, sex, relationer, psykisk hälsa, alkohol och droger, självkänsla och mycket annat. Där hittar man också kontaktuppgifter till alla Sveriges ungdomsmottagningar.

På [Youmo.se](#) kan ungdomar och unga vuxna läsa, se filmer och bilder på arabiska, dari, engelska, somaliska, lätt svenska eller tigrinska om samma teman som finns på UMO:s webbsida.

Bilaga 2. Stöd till att Våga fråga, lyssna och agera!

Om du upplever oro kring någon elev är det viktigt att ställa frågor. Det är viktigt med ett bra och respektfullt bemötande för att den som är utsatt ska orka och vilja berätta. Det är viktigt att tänka på att våldsutsatta normaliserar ofta våldet och relationer med personen/personerna som utövar våldet eller förtrycket.

Barn som far illa reagerar olika. En del barn berättar direkt. Andra visar genom sitt beteende eller genom symtom att något inte står rätt till. Men det finns också barn som aktivt försöker dölja att de far illa eller som är extra skötsamma och anpassningsbara för att omgivningen inte ska märka något.⁸⁸

Det är viktigt att fråga och fråga igen om hur elever har det och hur de mår. Det är allra bäst är om du kan ställa öppna frågor, men ibland kan man behöva börja ett samtal med att ställa frågor där barnet/den unge bara kan svara med ett ja eller nej.

Att fråga igen visar att du som vuxen finns där, du bryr dig och är intresserad av att veta hur eleven mår. Samtidigt är det viktigt med aktivt lyssnande och att du hör vad barnet/den unge säger är avgörande för hur ni ska skapa ett bra samtal och kunna reflektera kring situationen och inte gå rakt på en lösning.

Reflektionsfrågor för personalgruppen/arbetsplatsen

- Hur möjliggör ni samtal med barn och ungdomar på förskolan/skolan?
- Vad kan ni göra mer av på er arbetsplats för att skapa tillitsfull miljö som möjliggör för att barn och ungdomar berättar om svåra saker?
- Vilka rutiner har ni för att ge barn rätt till information och återkoppling kring vad barnet berättat?

Kom ihåg!

Ett professionellt bemötande behöver inte innebära att du ska kunna och veta allt i förväg. Att våga fråga och lyssna trots att du känner osäkerhet och ta stöd och råd från andra är också att vara professionellt!

⁸⁸ Våga se, våga agera. (2017) [Allmänna Barnahus - Våga se, våga agera](#)

Här är exempel på frågor du kan ställa:

Generella frågor

- Hur har du det?
- Hur mår du?
- Hur har du det hemma?
- Jag ser att du är skadad/har ont. Vill du berätta vad som hänt?
- Känner du dig rädd för någon i din omgivning, är det någon som gjort/gör dig illa?
- Finns det situationer när du känner du otrygg/rädd hemma, på skolan eller på fritiden?
- Varför söker du kontakt med mig idag? Behöver du hjälp med något?

Frågor för stöd vid samtal kring hedersrelaterat våld och förtryck

- Vad finns det för regler för vad du får och inte får göra?
- Vad måste du göra som du inte vill?
- Vad händer om du bryter mot uppsatta regler?
- Känner du dig kontrollerad i din vardag?
- Vilka personer upprätthåller reglerna? Vem bestämmer?
- Finns det något du är rädd för och i sådana fall varför?
- Vad vill du göra som du inte får?
- Har någon släkting varit med om något liknande?
Vilka reaktioner blev det då?
- Vad händer om du protesterar?
- Hur länge har kontrollen pågått?
- Har något uttalat hot, i så fall vem eller vilka?
- Förkommer det våld? I så fall från vem eller vilka och i vilka situationer?

Bilaga 3. Stöd att utveckla arbetet med att Våga fråga, lyssna och agera!

Formuläret kan användas som stöd vid inventering av exempelvis kunskaperna kring våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, våldsprevention, sexualitet, samtycke och relationer och skolans demokrati uppdrag för att motverka våldsbejakande extremism och rasism. Du är fri att lägga till och ändra i detta dokument så att det passar er skola. Dokumentet kan exempelvis bli en bilaga eller ingå i förskolans eller skolans plan mot diskriminering och kränkande behandling eller som en del av verksamhetsplanen.

Område att inventera:

Personalgrupp	Beskriv hur erfarenheterna/kunskaperna ser ut idag?
Skolledning	
Elevhälsoteam	
Lärare och övrig skolpersonal	
Elever/vårdnadshavare	

Vad blir våra steg?

Vad gör vi år? Vad gör vi med personalen och vad gör vi med eleverna/vårdnadshavarna. Vad gör vi 2022? Vad gör vi 2023?

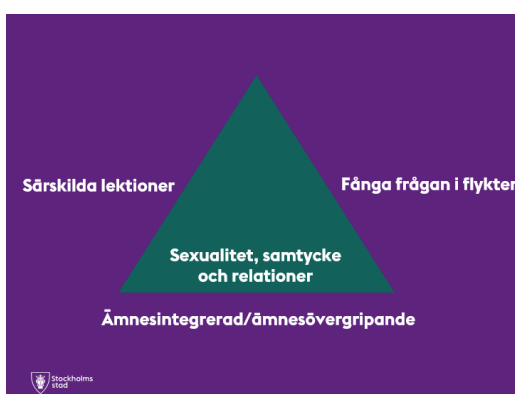
Aktivitet	När? Tidsperiod	För vilka? (skolledning, elevhälsoteam, lärare, övrig skolpersonal, elever och/eller vårdnadshavare)
Vad gör vi först?		
Vad gör vi sen?		

Utvärdering – När och hur utvärderar/stämmer vi av vårt arbete? Hur har det gått? Hur går vi vidare?

Stöd vid inventering

- Kunskaper personal på skolan – Vilka utbildningar har vi gått? Vilka erfarenheter har vi? Vilken litteratur har vi läst? Inom vilket/vilka områden behöver vi öka våra kunskaper? Hur gör vi det?
- Var vill vi vara om tre år?
- Kunskaper elever på skolan – Vilken kunskap har våra elever? Vad använder vi för material idag? När och hur öppnar vi upp för samtal kring områdena våld, begränsningar och kontroll, sex mot ersättning och sexuellt våld? Hur kan vi arbeta för att öka elevernas kunskaper inom området/områdena? Hur skapar vi progression och att undervisningen sker återkommande? Hur involverar vi eleverna i arbetet för att exempelvis utveckla undervisning inom området? Vilket arbete gör vi tillsammans med vårdnadshavarna?
- Hur planerar vi för att väva in området/områdena i skolans värdegrund och i den ämnesintegrerade/ämnesövergripande undervisningen, att skolpersonal fångar aktuella frågor i flykten samt planerar för särskilda lektioner (exempelvis temalektioner/temadagar, MVP och/eller Agera tillsammans)? Hur kan elevhälsopersonalen vara ett stöd i arbetet?

Basen är att integrera områdena i undervisning i olika ämnen, men bör även kompletteras med att lyfta in aktuella händelser i undervisningen och planera för särskilda lektioner/teman/dagar (se bild nedan).

Bilaga 4. Mål och utbildningsnämndens aktiviteter 2021 - 2025

Mål 1 Stadens verksamheter arbetar våldsförebyggande

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Kunskap finns om universella våldsförebyggande metoder och arbetssätt inom stadens verksamheter.
- Universella våldsförebyggande insatser, metoder och arbetssätt kopplat till kön, sexualitet och våld tillämpas inom arenor där barn, unga, vuxna och äldre vistas.
- Staden samverkar med civilsamhället kring det våldsförebyggande arbetet.

Indikatorer

Andel skolor i kommunal regi som bedriver ett systematiskt våldsförebyggande arbete för elever. (Utbildningsnämnden)

Aktivitet	Ansvariga nämnder
Implementera strukturerade universella våldspreventiva program med fokus på män, pojkar och maskulinitetsfrågor i förskolan, skolan och fritidsverksamheter för unga som exempelvis Machofabriken, Hedra, MVP och Agera tillsammans.	Socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden
Säkerställa att skolans sex- och samlevnadsundervisning innefattar jämställdhet och frihet från våld i skolan.	Utbildningsnämnden
Sprida regional kampanj för att påverka attityder till sexköp och pornografi.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden
Förebyggande insatser riktade till barn och unga som riskerar att utsättas för sugardejting och prostitution.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden
Sprida information om civilsamhällets resurser i syfte att nå barn, unga, vuxna och äldre som inte kommer i kontakt med stadens egna verksamheter.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden

Mål 2 Våldsutövare har tillgång till återfallsförebyggande insatser utifrån sina behov

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Stadens verksamheter har kunskap, metoder och arbetssätt för att erbjuda insatser till våldsutövare som överensstämmer med deras behov.
- Staden samverkar med polis, frivården, åklagare, hälso- och sjukvården samt civilsamhället såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutövare.

Indikatorer
Ingen indikator som berör utbildningsnämnden.

Aktivitet	Ansvariga nämnder
Sprida lättillgänglig information på flera språk om hjälp och stöd för våldsutövare.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden och äldrenämnden

Mål 3 Stadens verksamheter arbetar aktivt för att upptäcka våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Staden har rutiner och kompetens för att upptäcka våldsutsatta barn, unga, vuxna och äldre.
- Staden har rutiner och kompetens för att upptäcka våldsutövare.

Indikatorer
Ingen indikator som berör utbildningsnämnden.

Aktivitet	Ansvariga nämnder
Sprida lättillgänglig information på flera språk om stöd- och skyddsinsatser via de arenor och verksamheter där barn, unga, vuxna och äldre vistas.	Arbetsmarknadsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, stadsdelsnämnderna, socialnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden och bostadsbolagen

Främja tidig upptäckt av barn, unga, vuxna och äldre genom att rutinmässigt ställa frågor om våld enligt exempelvis standardiserade metoder.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden
Genomföra ”kampanj” för att i god tid före sommarlov samt direkt i anslutning efter sommarlov uppmärksamma skolpersonal kring barn- och tvångsgiftemål samt könsstämpning.	Socialnämnden och utbildningsnämnden

Mål 4 Våldsutsatta vuxna och barn har tillgång till insatser utifrån sina behov

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Medarbetare i staden har kunskap, metoder och arbetssätt för att erbjuda insatser till våldsutsatta barn, unga, vuxna och äldre som överensstämmer med deras behov.
- Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården samt civilsamhället såväl på strategisk nivå som runt enskilda våldsutsatta.

Indikatorer
Ingen indikator som berör utbildningsnämnden.

Aktivitet	Ansvariga nämnder
Skapa och implementera rutin för att säkra skolgång för barn i skyddat boende.	Socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden
Informera om civilsamhällets resurser i syfte att nå våldsutsatta som inte har kontakt med stadens egna verksamheter.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden och äldreomsorgsnämnden

Mål 5 Våldsutsatta vuxna och barn medverkar i brottsutredningar

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Våldsutsatta barn, unga, vuxna och äldre har skydd och stöd under brottsutredning och rättsprocess utifrån sina behov.

Mål, indikatorer och aktivitet
Inget mål, indikator eller aktivitet som berör utbildningsnämnden arbete.

Mål 6 Stadens verksamheter arbetar med systematisk kunskapsutveckling

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Stadens verksamheter använder systematisk kunskapsutveckling och utvärdering för att utveckla sin verksamhet.

Indikatorer
Andel enheter som har säkerställt att medarbetare har relevant kunskap om våld i nära relationer. (Arbetsmarknadsnämnden, kulturnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden och äldreomsorgsnämnden)
Andel enheter som har säkerställt att medarbetare har relevant kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. (Arbetsmarknadsnämnden, kulturnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden och äldreomsorgsnämnden)

Aktivitet	Ansvariga nämnder
Yrkesverksamma inom skola, fritid, socialtjänst, kultur och arbetsmarknad utbildar sig kring våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck inklusive barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning, prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation.	Arbetsmarknadsnämnden, kulturnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden och äldreomsorgsnämnden
Sprida grundkursen "Webbkurs om våld" från Nationellt centrum för kvinnofrid och webbutbildningen "Våld mot barn" från Barnafrid vid Linköpingsuniversitet.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden och äldreomsorgsnämnden
Sprida grundkursen "Webbkurs om prostitution" från Nationellt metodstöd för människohandel och prostitution.	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden

Mål 7 Stadens verksamheter använder metoder och insatser som vilar på evidens och/eller på beprövad erfarenhet

För att nå dit behöver följande vara på plats:

- Staden arbetar utifrån bästa tillgängliga kunskap.

Mål, indikatorer och aktivitet
Inget mål, indikator eller aktivitet som berör utbildningsnämnden arbete.